

# Адыгэ макъ

№ 63 (19577)

2010-рэ илъэс

ГЪУБДЖ  
МЭЛЫЛЪФЭГЪУМ и 6

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИЭП

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

## Теклоньгъэм и Мафэ ипэгъоклэу

Советскэ цыфхэм Хэгъэгъу ззошхом Теклоньгъэр къызыщыдахыгъэр илъэс 65-рэ зэрэхурэм ипэгъоклэу Урысыем ичыллэ зэфэшхьафхэм патриотическэ лфотхьабзэхэр джырэ лъэхъан ащызэхашх. Ахэм ащыщых заом иветеранхэм клэлэджаклохэр, студентхэр зэралуклэхэр, «Кэнэ хьураехэр», зэхыхьэхэр зэрэрагъэклыхэр.

Тикъэралыгъо инэмыкл шьолырхэм афэдэу Адыгейми мы лъэныкъомклэ къытефэрэр зэклэри егъэцклэ. Мэлылфэгъум и 1-м къышегъэжыгъэу «Теклоньгъэр къыдзыхыгъэхэр» зыфилорэ патриотическэ лфотхьабзэр республикэм щэкло. АР-м лъэпкъ лфохэмклэ, лэкълэб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмклэ ыкли къэбар жьугъэм иамалхэмклэ и Комитет ащ клэщакло фэхьугъ. Теклоньгъэм и Мафэу къэблагъэрэм зерифэшъуашэу пэгъоклыгъэным пае анахьэу

аналэ зытырагъэтышт лъэныкъохэр Комитетым ипашэу Жаклэмыкъо Вячеслав къыгъэнэфагъэх. Ветеранхэм зэлуклэгоу адашлыштхэм адаклоу бульварэу «Теклоньгъ» ыкли «Дзэклллым ипсынэклэчъ» зыфилорэ саугъэтхэм адэж мэфэклым фэгъэхьыгъэу Хэгъэгъу ззошхом иветеранхэм ясурэтхэр зэрыт баннерхэр апалъагъэх, заом къызыдихьыгъэ тхьамыклагъор ыкли тицлыфхэм лыхъужыныгъэу зэрахьагъэр къызылотыкларэ тхылъ къыдагъэклыгъ, нэмыкл лфотхьабзэхэри джырэ лъэхъан рагъэклоклых. Джащ фэдэу АР-м ныбжьыклэ лфохэмклэ и Комитет клэщакло зыфэхьугъэ акциеу «Георгиевская лента» зыфилорэр мы мафэхэм республикэм щырагъэжэшт.

Заом хэклодагъэхэм яшлэж гъэлъэллэгъэным, ветеранэу непэ къытхэтхэм щылыныгъэ гъогоу къаклугъэр ныбжьыклэхэм щысэтехьылэу афэхьуным, къытклэхьухэрэ ллэужхэр



патриотэу плугъэнхэм зигугъу къэтшыгъэ лфотхьабзэхэр фэлэжьэнхэу ары АР-м лъэпкъ

лфохэмклэ, лэкълэб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмклэ ыкли къэбар жьугъэм иамалхэмклэ

и Комитет илфыхьлэхэм зэралыгъэрэр.

**ТХЪАРКЪОХЪО Адам.**  
Сурэтыр Гъышынэ Аслъан къытырихыгъ.

Къэбзэныгъэр зэклэми зэдытишпхъ

## ТИПШЪЭРЫЛЪХЭР ЗЭРЭТЫМЫГЪЭЦЭКІЭЖЬЫХЭРЭР КЪЫДГУРЭІО ШЪУІУА?

Чыопсым изытет зыфэдэштмклэ цыфым бэ елгытыгъэр. Тизеклоклэ-шыклэхэм, шхьэкклэфэныгъэу чыопсым фытилэм тищылэныгъэклэ, типсауныгъэклэ бэ зэралыгъыгъэр зэклэми къыдгурылон пае.

Чыплэ зэфэшхьафхэм хэклэр зэрашьратэкъурэм гумэклыгъуабэ къызэрэпыкларэр Адыгэ Республикэм и Премьер-министрэу Къумпыл Мурат министрэхэм я Кабинет изэхэсыгъохэм бэрэ

къашелэты. Цыфхэм зызыщагъэпсэфырэ чыплэхэм, мэхэм хэклэу ахэлтыр бэдэд. Мы лфогъом фэгъэзэгъэ организациехэм япшъэрылхэр нахь тэрэзэу агъэцклэнхэ зэрэфаер, ищыклагъэ хъумэ, студентхэр, клэлэджаклохэр, общественнэ организациехэм яллыклохэр зыхэлэжьэхэрэ шэмбэт шыхьафхэр зэхашхэзэ ашлын зэрэфаер Правительствэм ипашэ агу къегъэклыжы. Ау къалэхэм ыкли районхэм яадминистрациехэм япашэхэм сыд фэдизэу мы лфогъом аналэ тыраригъэдагъэкли нахьышлум ылыныкъоклэ ар зэшлэхыгъэ хурэп.

(ИкІэух  
я 3-рэ н. ит).



## Мэкъэгъэлэу

2010-рэ илъэсым иятлонэрэ мэхих гъэзетклэтхэгъур макло!

## «АДЫГЭ МАКЪЭМ» ИНЫБДЖЭГЪУ ЛЪАПІЭХЭР!

Федеральнэ почтэм икьутамэхэу Адыгэ Республикэм щылэм иотделениехэм, ООО-у «Адыгея-Интерсвязь» зыфилорэм икиоскхэм ыкли «Адыгэ макъэм» иредакция дэж щыт киоскым лъэпкъ гъэзетым шъуащыклэтхэн шъульэклышт.

Почтэм иотделениехэм индексэу **52161-рэ** зытетым (тхьамафэм 5 къыдэклы, нэклубгъуий мэхьу) **имэхих клэтхапклэ сомэ 399-рэ.**

Индексэу **52162-рэ** зытетым (фэгъэклотэныгъэ зиІэхэм апае) **имэхих клэтхапклэ сомэ 380-рэ чапыч 88-рэ.**

«Адыгэ макъэм» иредакция дэж щыт киоскым индексэу 52161-рэ, 52162-рэ, 14289-рэ зытетхэм — сомИ 138-рэ. (Гъэзетым клэтхэхэрэм ежхэм киоскым чІахыжышт).

ООО-у «Адыгея-Интерсвязь» икиоскхэм зэкІэ гъэзетхэм сомИ 150-клэ уащыклэтхэн плъэклышт.

**Корпоративнэ шыклэм тетэу** хьызмэтшланІэхэм, организациехэм гъэзет экземпляр 15-м къыщымыклэу къыратхыкІын хъумэ ыосэщтыр **сомэ 200.**

**Тхьамафэм зэ къыдэкІырэ бэрэскъшхо номерэу** (индексыр 14289-рэ) телепрограммэр зыдэлгыштым мэхихым сомИ 150-рэ ыосэшт.

**Шъуклатх лъэпкъ гъэзетым!**

## Юфыгъуиблым ахэплъэщтых

Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет мэлылфэгъум и 7-м зичэзыу зэхэсыгъо илэшт.

Юфыгъо шыхьалэу агъэнэфагъэхэм ащыц чыгу лаххэм якъэралыгъо кадастровэ учет епхыгъэ Юфхэр чыплэзыгъэорышлэжыын органхэм зэрагъэцакIэрэр. Мыщ фэгъэхыгъэу къэгущыфэгъэхэ АР-м псэолъэшлынымкIэ, транспортнымкIэ, псэуплэ-коммунальнэ ыкIи гъогу хъызмэтхэмкIэ министрэу Валерий Картамышевир, АР-м архитектурэмрэ къэлэгъэпсынымрэ и Комитет итхьаматэу Ольга Баклановар, республикэм имуниципальнэ образованиехэм япашэхэр.

Конкуренцием зегъэу-

шъомбгъугъэным ипрограммэ зэхэшагъэ зэрэхъурэм фэгъэхыгъэ доклад къышIышт АР-м экономикэ хэхъоныгъэхэмрэ сатыумрэкIэ иминистрэу Лыххэсэ Мыхьамодэ. Хьакъулахьхэм, бюджет планированием алъэныкIокIэ зэшIохыгъэн фэе Юфыгъохэм къатэгущыфэгъэхэ АР-м финансхэмкIэ иминистрэу Долэ Долэтбый.

АР-м культурэмкIэ иминистрэу Чэмышъо Гъазый, АР-м ныбжьыкIэ ЮфхэмкIэ и Комитет итхьаматэу Къэрэтэбэнэ Мыхьамод зэхэсыгъом псалъэ къышIащыт. Юфхьабзэм хэлэжыщтхэр повесткэм ит Юфыгъуи 7-м ахэплъэщтых.

Тикорр.

## Аферым, Хьамзэт!

Къурланыр адыгабзэкIэ зэдэкIыгъэу зэрымылэ адыгэ унагъо шылэщтгын. Тэри ащи, нэмыкIэу урысыбзэкIэ Саблуковым, Пороховам зэрадэкIыгъэхэм тигунагъокIэ тяджагъ. Арышъ, а тхылъ лъапIэр къызытегушылэрэм тышгыуаз. Арэу шыгми, профессорэу, филологии шIэныгъэхэмкIэ докторэу Къэзэнэ Хьамзэт итхылъэу «Коран глазами филолога» зыфиолэр бэмышIэу къызытIэкIэхьэм, тшIогъэшIэгъонэу теджагъ. Хьамзэт сшIэу, игупшысэхэм, игубзыгъагъэ, изэхэшIыкI сащыгъуазэу шыгтыти, тигуапэу итхылъ нэлуасэ зыфэтшIыгъ.

Терроризмэр, нэмыкI жалымыгъэ Юфхэр ислъам диним епхыгъэу прессэм нахьыбэрэ къыгъэлъагъоу зэрэхъугъэр арымы ЮфшIэным пыхъанэу, авторым къызыриолэрэмкIэ, ыгу къэзыгъэкIыгъэр. Пшгъарылэу зыфишIыжыгъэри ащ епхыгъ. ДунээеплыкIэу, шапхэу, зекIокIэ-шIыкIэу шIокI имыIэу гъэгъэкIэнхэ фаеу Къурланым къыгъэуцухэрэр джырэ цыф зэфыштыкIэхэм апэшIуеклоу зэрэшымытыр къыгъэлъэгъоным Къэзэнэр ишъыпкъэу дэлъыагъ. А мурадым фэорышIэзэ, Хьамзэт Къурланым дэт сури 114-рэр зырызэу зэхифыгъ.

ЕкIолIэкIэ гъэшIэгъон къыфигъотыгъ, гупшысэ куу хэлъэу тхылъыр тхыгъэ. ЕтIани узымэхьырэр гум къыгушытыкIырым фэдэу а гупшысэхэр

гурылогъошIоу жэбзэ къабзэкIэ къызырэтэгъэхэр ары. Сурэ пэпчэ имэхъанэ къыпкъырыкIыгъэ, шысэ гъэшIэгъонхэр къыхьыхэзэ зэфэгъэблын, зэпэуцужьын, жыалымыгъэ Юфхэм уафэзышхэрэ гупшысэхэр ахэм зэрахэмытыр нафэ къешы. Къурланым игъэсэпэтхыдэхэм, Библием фэдэкъабзэу, Тхьэр зышIошъ хьурэ пстэури шIум фашъ. Цыфыр къэбзэнэу, шъыпкъэныгъэ хэлъынэу, лъымыгъэгъэхэнэу, лъапкъхэр зэпимыгъэуцунхэу, зэфимыгъэблынхэу, тхьамыкIэм Iэпылэгъу фэхъунэу, гукIэгъурэ укыгъэрэ илэнэу ары Къурланым исурэхэм мэхъэнэ шыхьалэу къахэщырэр. Ар зэхэфыгъэу къыгъэлъэгъон ыльэкIыгъ Къэзэнэм. Мы зигугъу къэсшыгъэ ЮфшIагъэм фэшъхьафхэри Хьамзэт зэриIэм сышыгъуаз. Ау джыдэдэм, цыфхэм диныр нахь къызышIагъэхэжыгъэ лъэхъаным, мы зы тхылъым нахь ымыгъэхьэм, зы нэбгырэ фикъун фэдиз гъэхьагъэ илэу, лъэуж гъэшIэгъон шIэныгъэм шыпхыришхыгъэу сэ сэлъытэ.

Мы мэфэ благъэхэм Хьамзэт ыныбжы илэс 70-рэ зэрэхъурэм пае сэри, сишъхьэгъуэу Сари тигуапэу тыфэгущIо! Псауныгъэ пытэ илэнэу, шIоу шылэр зэкIэ къыдэхъунэу, гъэхьэгъэ дэгъухэр джыри ышIынхэу фэтэлэ.

Аферым, Хьамзэт!

**ПШЫЖЪ Мос.  
ЮфшIэным иветеран.**

Илэс 20 — 25-кIэ узэкIэлэбжымы, тищылэклагъэмрэ джы неперэ шылаклэмрэ лъэшэу зтекIых. БлэкIыгъэ лъэхъаным колхозхэр зтегъэпсыхьэгъагъэх, узыфэ техникэр ялагъ, цыфхэм ЮфшIэны агъотышхыгъ, ашIэрэм ыпкIэ игъом къаратыжыышхыгъ. Непэ колхозы тилэжып, ЮфшIэны чылэхэм адэтжыкIэ, клэлаклэу адэххэм зыздагъэзэщтыр ашIэрэп. Къалэу къыпэблагъэм ЮфшIэны клонхэ аломи, къагъахьэрэр бензин уасэкIэ клоджыышх.

Лъэхъэнэ блэкIыгъэу зигугъу къэсшыгъэм адрэхэм афэдэу Джэджэхьэблэ колхозыри зтегъэпсыхьэгъагъ, фермэ дэгъу ялагъ. Чэм дэгъухэр алыгъышхыгъэх, губгъохэр алъжышхыгъэх, ары пакIошъ, горохэу къагъэкIырэ зышаукъэбзы-

рэр агъэлажышхыгъ.... А зэпстэури ЮфшIэнылагъ. Ахэр джы шылэжыхэп. Фермэм тетэгъэ къахьыр шIагъохэри зэхакъутагъэх, зыгъэфедэшт горэм ратыжыгъэп е ращэжыгъэп. Зэпстэури зызэхэзыжыым, тичыгу лахьхэри къытатыжыыгъэх. СыдкIэ ахэр длэжышхыгъа? Техникэ горэ зызыгъэгъотышхыгъэм ыльэкIышхыгъ, ащ фэдэ амал зымылэр шысыгъ.

Джы мары илэс заулэ хьугъэ Кушъу Юрэ тичыгу лахьхэр зиштагъэхэр. Чанэу адэлажы, бжыхьэм лэжыгъэр зылуиыхьыкIэ, ежэ зэрэкъулаеу цыфхэм коци дагыи арегъы. Зичыгу ыльэкIыхэрэр ры-

## Краснодар край судым уголовнэ ЮфхэмкIэ и Суд коллегии фэклэ

**Адыгэ Республикэм культурэмрэ наукэмрэкIэ илофышIэшхохэм Охьутэ Александр илофкIэ я Джэпсалъ**

Охьутэ Александр ипретприниматель ЮфшIэны епхыгъэу уголовнэ Юф къызырэтэгъэтэджагъэр илэсэу икIыгъэм ибжыхьэ зэхэтыгъагъэ. Илэсыбэм къыкIоцI ар тэ зэрэтшIэрэр къэрар зилэ, пшъэдэ-кIыжыу ыхьырэр дэгъоу зэхэзышIыкIырэ цыфэу арыти, икIоу зэхэмыфыгъэ ЮфкIэ къыныгъо горэхэр къыфыкIокIыгъэхэу джашыгъум тIыгъэгъагъэ. Джы нафэ къызырэтфэхьугъэмкIэ, Урысые Федерацием и Уголовнэ Кодекс ия 160-рэ статья ия 4-рэ лахь къышхыдэлъытэгъэ бзэдэжэ-шIагъэр зэрихьагъэу (хымэ мылькIоу ылэ къыралъхьагъэм, къулыкIыумкIэ IэнатIэу ылыгъыр къызыфигъэфедэзэ, бэкIэ хэлэбагъэу) алъыти, илэсэх хьапс тыралъхьагъ. Кассационнэ шIыкIэм тетэу а приговоры зэблэхъугъэнэу къэзыгъэгъунэрэ лъэныкIоркIэдэу.

Хабзэм дэмыхыхэу, зафэу Юфыр зэхафыным тышхыгъ-

гъызэ, мыщ фэдэ лъэныкIохэр къыдэшхулыгъэнхэу тышхылыгъэу.

Охьутэ Александр общественнэ ЮфшIэныр зырегъа-жыэм (Дунэе Адыгэ Хасэм и Генеральнэ секретарэу зыхадзым), ДАХ-м и Президентэу, юристэу, клэлэгъаджэу, Урысыем иобщественнэ ыкIи икьэралыгъо ЮфшIэшхоу Ю.Хь. КъалмыкIыр ипэшагъ. Джашыгъуми, нэужыми, адыгэхэм яльэкIы-культурнэ общественнэ движение ипашэу зышхыгъы, ыгуи ыпси хэлъэу Юфыр зэригъэцакIэшхыгъэм къыхэкIэу Темыр Кавказым имызакъоу Урысыеми зэрэдунаеуи лъытэныгъэшхо къащызыфаригъэшIын ыльэкIыгъ. А лъытэныгъэр къылэжыгъэ шъыпкъэу шыгъыгъ. Мыщ кIэтхэжыгъэхэм чыплэ ыкIи охьтэ зэфэшъхьафхэм ащ нэлуасэ тыфэхъунэу хьугъэ. ЗэкIэми къыдгурылуагъэр Охьутэ Александр цыфыгъэшхо хэлъэу, законом дэмыхэу, хьалэлэу,

творческэ ЮфшIэшхэм игъом Iэпылэгъу афэхъоу, чыплэ зэжъу ифэхэрэм ишIуагъэ аригъэкIэу зэрэщытыр ары.

Джы ежэ Iэпылэгъу ищыкIагъ. ЛъэныкIо пстэури къыдэшхулыгъэнэу, ащ илоф тэрэзэу зэхэшыффынышъ, зыухыжыкIырэ унашэу шхушхтэ-нэу тышхылыгъэу.

**МэшбэшIэ Исхьакъ,  
Бырсыр Батырбий, Кушъу  
Нэфэст, Пэнэшъу Руслъан,  
Тхьаркъошъо Налбий,  
Хьатэгъу Налбий,  
ХьакIэгъогу Къэсэй, Абрэдж  
Алмир, ШъэопIэкIо Нурьет,  
КIэсэбжэ Къэплъан,  
КъуикIо Шыхьамбий,  
Мэджэджэ Мэдин, Мамый  
Руслъан, Гъыш Нухъ,  
Тхьаркъошъо Юныс, Мэкъулэ  
Джэбраил, КIыргъ Асхьад,  
ХьакIэмызэ Мир, Бэджэнэ  
Мурат, Еутых Асе, Хьуажэ  
Рэмэзан, ПэтIыошэ Феликс,  
Бырсыр Абдулахъ, Николай  
Милиди, Къулэ Мыхьамэд,  
Зыхьэ Заурбий, Кукэнэ  
Мурат.**

*Краснодар край судым уголовнэ ЮфхэмкIэ и Суд коллегии фэклорэ джэпсалъэ джаш фэдэу республикэм и Адыгэ Хасэ ыштагъ. Охьутэ Александр шIушIагъэу илэхэр а джэпсалъэми къырелотыкIы ыкIи ахэр къыдалъытэнхэу шъыпкъагъэ хэлъэу, тэрэзэу Юфыр зэхафынэу клэлэIух.*

## СышъуфэгущIожьынэу сэлъало

Мафэу сыкызыхьугъэм ехьулэу шIоу сшIагъэр къыкIэзыгъэтхьыгъэ къысфэгущIуагъэхэу, псауныгъэ пытэ сшIэнэу, тикъэрал, Адыгэ Республикэм, сызэрыс чыплэм сафэлэжэнэу къысфэлъэлуагъэхэм инэу сафэраз. Ахэм ащышхы Тэхьутэмы-кIоуе районим иадминистрацие ипашэу ПшыдатэкIо Ризо ыкIи ащ Юф дэзышIэхэрэр, Инэм чыплэ коим ипашэу Хьоткъо Хьызыр ыкIи ащ илофышIэхэр, районим иветеранхэм я Совет шылажыэхэрэр, Юф зыдэсшIагъэхэр, сикъоджэ гупсэу

БжыхьэкIоу сыкызыдэхьухьагъэу, сызышхыпIугъэм шыпсэухэрэр. Тхьашъуегъэ-псэу зэкIэми ясэIо. Шъори псауныгъэ пытэ шъуилэу, шъуимурадхэр къыжудэхьухэу, Юфэу шъузыпылэхэр пхырыжыгъэкIэхэу, шIушIэныр шъуинасыпэу бэрэ шъушхылэнэу сышхуфэлъало.

Лъэшэу сегопагъэ, сыгуи къалэтыгъэ сигупсэ класэхэу Шъаукъохэу шIуфэсышхо гъэзетэу «Адыгэ макъэмкIэ» къысфызгъэхьыгъэхэм.

Тхьашъуегъэпсэу!

**ШЪЭО Рэщид.  
к. Инэм.**

## ТыфэгущIо!

*Трэхъо Аминэт Теу-цожъ ыпхьур псауныгъэ пытэ илэу, цунагъо, иреспубликэ хьалэлэу афэлажыгъэзэ илэс 70-рэ зэрэхъугъэмкIэ тигуапэу тыфэгущIо!*

*Лъытэныгъэ зыфэтшIэу Аминэт!*

*Лэпкъ гупшысэр умыгъэкIуасэу, икIуаджэ идахэ ябгъалоу, псауныгъэ пытэ илэу, уилъфыгъэхэм уадатхэу уигъэ-шIэ гъогу бэрэ утетынэу тыпфэлъало!*

**Уигупсэхэмрэ  
уилъахьылэхэмрэ.**

## ЧылэмкIэ лъэшэу ишIуагъэ къытэкIы

разэх. Ар ауштэу мызекIуагъэмэ губгъохэр зэхэкIыхьажыхэу шылышхыгъагъэх, цыфхэми коци дагыи зыпарэми къари-тышхыгъэп. ЮфшIэны чыплэхэри Юрэ аригъэгъотыгъэх. Чылэм клэлаклэу дэххэм ащы-щыбэм Юф арегъашIэ, игъоми ялэжыпкIэ къареты. Ари зымыуасэ шылэп. Тирайон пштэмэ, былым ылыгъыжыу хьызмэтшIэпIэ хьатэ итыжыкIэ сыгугъэрэп. Тэтыхэм къутырэу Городскоим дэт фермэу ГъонэжыкIо Аслъанбий ипашхэм былым дэгъухэр ша-лыгъых. ЗытIо-зыщэ сыгъахьэгъэти, къэслэжыгъэм нахьыпэрэ лъэхъаныр сыгу къыгъэкIы-

жыгъ. ГьукIэлI Юрэ къутырым шыщ клэлэхэр игъусэхэу былымхэм ахэт, Iусыр яхьой, чэмхэм яшIугъу, зэрагугъухэрэр къахэшы.

МыкI дэхэклаеу ос къэсыгъагъ. Пчэдыжыым сэ сишагу дэхьагъу къэстхъунэу сыкызыдэкIым, гъогу аукъэбзыгъахэу къычIэкIыгъ. Гъатхэр кыхьэгъахэу лъэшэу къызэсыми а дэдэм сырихьыллагъ. Ар хьызмэтшIаплэм ипашхэм ялэ-шIагъ. Джа зэпстэур зэхэпшIыкIын фае. Непэрэ дунаир къын, шылэгъуай, шIушIэным макIэу мэхъанэ раты хьугъэ. Арышъ, ащ фэдэу цыфыгъэ къызыхэ-зыгъафэрэр пшыгъушхэ хьу-

штэп. А шIушIагъэхэм джыри зы ахагъэхьожыныуи тышхыгъы. Чылэм иурамхэм ащышхэр уарыкIожыны умылэкIэу дэи дэдэ хьугъэх. Ахэм асфалыт атыралъхъанэу е мыжъуакIэ атыратэкIонэу администрацие амал зэримылэр къыдгурэло, ау грейдерыр къырагъэкIонэу тыфэягъ.

Шыпкъэу пIощтмэ, ыужым зигугъу къэсшыгъэр къытфимышIагъэми, нэмыкIэу ышIагъэхэм апае Кушъу Юрэ тикъуаджэхэмкIэ тыфэраз, «тхьауегъэпсэу» етIэлэ, нахьыбэ ыгъотэу Тхьэм шегъал.

**ХЪУТ Якъуб.**

Джэджэхьабл.





# ТИПШЪЭРЫЛЪХЭР ЗЭРЭТЫМЫГЪЭЦЭКІЭЖЬЫХЭРЭР КЪЫДГУРЭЮ ШЪУІУА?

(Апэрэ нэкіубгъом  
кышыцежъэ).

— Непэ анахъу тикъуаджэ-хэм хэкыр адиз зэрэхъугъэр гум ыштэрэп. Илээсрэ ащ тыдэлэжъагъэки зытыукъэб-зыжышъунэп сшлшлы. Мы гумэкыгъор шьдгъэзыежы-ным пае зэкІэми тызэкъотэу екІолІэкІэ тэрэз кыфэдгъотын, Іофым тишъыпкъэу ыуж титын фает, — кылуагъ Къумпыл Муратэ.

Анахъу кІымэфэ ужыр ары хэкІым ылъэныкъокІэ гумэкІыгъохэр кызыуцухэрэ. Цыфхэм яшагухэр аукуэбзын-хэу фежъэх, ахэм кыагъоигъэ хэкыр агъэунэфыгъэ итэкъу-пІэхэм анамыгъэсэу, чылэ дэкІыгъохэм, мээ лъапсэхэм

ыкІи ахэм зэпхыныгъэхэр адэшІыгъэнхэмкІэ игуадзэу Жыкыо Алыи кызыэрилуа-гъэмкІэ, мы гумэкыгъор непэ пстэуми анахъ Іофыгъо шъхьа-Іэхэм ащыщ.

— ХэкітэкъупІэр зэрээ-фашыгъэмкІэ прокуратурэм иІофышІэхэр тэрээу зекІуа-гъэх, — еІо Алыи. — Сыда по-мэ ар шапхъэхэм адиштэ-щтыгъэп. Ау мыщ дэжыым упчІэ къэуцу: пыдзафэхэр, хэкІыжъхэр тыдэ тшъштхэ? Сэ кызыгурымыІорэр зы: санитар-нэ шапхъэхэм адиштэрэ поли-гонхэр тшІынхэм пае сыда къэ-ралыгъом ахъщэ кызкІы-тфимытІупщырэр? ЗэкІэми дэгъоу кыдгурэІо, федераль-



Жыкыо Алыи.

чыпІэ горэ хахыгъэу санитар-нэ шапхъэхэм адимыштэу хэкІыжъхэр шыратэкъух. Поселкэу Лесноим шьІэ полиго-ным Красногвардейскэ ыкІи Хыатикъое псэупІэхэр арых пыдзафэхэр кызышчалІэхэрэр. ЗэкІэмкІи илээсым кубомет-рэ мини 10 фэдиз пыдзафэу ащ кынагъэсы.

Алыи кызыэрилуагъэмкІэ, мы гумэкыгъом фэгъэхыгъэу Красногвардейскэ район адми-нистрацием зэхэсыгъошхо илагъ. Пыдзафэхэр ыкІи хэкІыр санитарнэ шапхъэхэм адиштэу зэрашэлІэшт чыпІэу гектари

Красногвардейскэ район адми-нистрацием ипашэ кызыэри-гъэгугъагъэхэмкІэ, сомэ мин 700-м нэмыкІэу, джыри мы илээсым ичъэпыогъу мазэ нэс проектым пэлухъащт ахъщэр къафитІупщынэу ары.

Красногвардейскэ кьоджэ псэупІэм ипашэу Александр Пашковым кызыэрилуагъэмкІэ, мы псэупІэм селоу Красногвар-дейскэр, кутырэу Чумаковыр ыкІи кыуаджэу Адэмые кы-хахъэх. Ахэм зэкІэмкІи нэбгырэ мин 11-м ехъу ащэпсэу. Сани-тарнэ шапхъэхэм адиштэу псэупІэхэм кьэбзэныгъэ адэль-

хъагъэным фэгъэхыгъэу къэ-пІон хъумэ, район гупчэм ит коммунальнэ предприятием иІофышІэхэм зэпыу ямыІэу, графикым тетэу, урам пэпчъ хэкІыр кышцаугъоизэ дащы.

Александр кызыэрилуагъэм-кІэ, хэкІыр зыугъоирэ автома-шинэу джырэ нэс ялагъэр зы ныІэп. Адыгэ Республикэм и Правительствэ зэхигъэуцогъэ Программэм тегъэпсыкІыгъэу 2009-рэ илээсым итыгъэгъазэ джыри зы автомашинэ кыара-тыгъ, ау, ащ итхылхэр джы-ри зэрэмыхъазырхэм кыхэ-кІэу, Іоф ышІэгорэп. Красно-гвардейскэм дэт унэ зэтетхэм адэжкІэ контейнерхэр аща-гъэуцугъэхэу, ахэм цыфхэм хэкІыр аракакъо. ГъэрэкІо мыщ фэдэ контейнер 30 фэдиз джыри кызыІэкІагъэхъагъ. Ахэр кутырэу Чумаковыр кыуаджэу Адэмыерэ адагъэу-цонхэу щыт.

Шэны зэрафэхъугъэу, илээс къэс мэлылфэгъу мазэм «кьэбзэныгъэм имазэ» рай-оным шьзэхъащ. Мазэм кы-кІоцІ псэупІэхэр санитарнэ шапхъэхэм адиштэу аукуэбзын, хэбзэнчъэу кызыІуахыгъэ хэкітэкъупІэхэр агъэкІо-дыжык. Арэу щытми, гухэкІ мыхъун ылъэкІырэп зыхэм агъэкъэбзагъэр нэмыкІхэм зэрауцІэпІыжырэр. Ащ фэ-дэ мыхъуным пае, зэкІэри зэдэлэжъхэзэ, мы гумэкыгъор дэгъэзыжыгъэ зэрэхъуштым тыдэлэжъэн фает. Тэр-тэрэу са-нитарнэ кьэбзэныгъэм тынаІэ тетымыгъэтмэ, типсауныгъэкІэ ащ нахъыбэу иягъэ кьэкІошч.

ИкІэухым кышылуагъэмэ хъушчт кьэбзэныгъэм ишап-хъэхэр гъэцкІэжыгъэнхэм еп-хыгъэ Іофыгъохэр тапэкІэ рес-публикэм зэрэщызэрахъэ-щтыгъэхэр. Бэмэ агу кьэкІы-жыштын мазэ къэс «кьэбзэ-ныгъэм имазэ» республикэм ичІыпІэ пстэуми зэрашъэ-хашъэщтыгъэр. ПшІэхэнэп а шІыкІэм кыфэгъэзэжыгъэ-ныр непи ищыкІэгъэнкІи.

КІАРЭ Фатим.

Сурэтхэр Іэшъынэ Аслъан кытырихыгъэх.



ащыратэкъоу бэрэ кыхэкІы. Жыбгъэр кызепщэкІэ шІоир кыырежыжъэшъ, гъогум кы-тырельасэ, кьэбзэныгъэм ылъэныкъокІэ ар сыд фэдэрэ шапхъэхэм адиштэрэп. Арэу щытми, ащ цыфхэр кыгъэу-цухэу пфэІошчтэп, ежъхэм яша-гу шІоир кыдарэщи, адыкІэ хъуштым ыгъэгумэкІыжъхэрэп.

КъэІогъэн фает непэ тирес-публикэ икыалэхэм ыкІи ирай-онхэм хэкІхэр, пыдзафэхэр зэрашэлІэрэ итэкъупІэхэр хэ-бзэ шапхъэхэм адиштэу зэ-рямыІэхэр. Ащи ушъхъагъу гъэнэфагъэ имыІэу щытэп.

Красногвардейскэ районым хэкІыр, пыдзафэхэр зэрашэ-лІэрэ итэкъупІэхэр гъэунэ-фыгъэу зэримыІэхэм кыхэ-кІэу, кьэбзэныгъэм ишапхъэ-хэр мыукуогъэнхэм кыныбэ кышэкІы. Охътэ гъэнэфагъэ-кІэ поселкэу Лесноим дэт итэкъупІэм хэкІыр кырашэ-лІэщтыгъэ, ау ар прокуратурэм зеупІэкІум, санитарнэ шап-хъэхэм адимыштэу ыгъэунэ-фыгъэ ыкІи хэкітэкъупІэр агъэ-федэн фимытхэу унашъо ышІыгъ.

Красногвардейскэ районым иадминистрацие ипашэ эко-номикэмкІэ, транспортымкІэ, псэолъшынымкІэ, ЖКХ-мкІэ



нэ ыкІи республикэ бюджетхэр хэмытхэу районым ибюджет закъокІэ мыщ фэдэ хэкІ-итэкъупІэхэр ныбжыи зэрэ-пфэмышІышчтхэр. Ащ ипроект кьодые сомэ миллиони 2 — 3 тефэшт. Ар дгъотми тыгушІон фает. Ежъ полигоном ишІын сомэ миллион 60—70-рэ фэдиз тефэнэу кыалытагъ. Ащ фэдэ амал зэрэщымыІэм кыхэкІэу, районым хэхъэрэ кьоджэ псэупІэ пэпчъ, ахэр 7 мэхъух,

6 хъурэр селоу Еленовскэм дэжкІэ шагъэнэфагъ. Ар зы-телытэгъэ проектым ишІын пэлухъанэу район бюджетым сомэ мин 700 фэдиз къа-фитІупщыщт. ПроектмкІэ тендер зэхашагъ. Ау джыри зыпары ащ кьэзэгъыгъэго-пышъ, тызыхъхъэгъэ мазэм ыкІэхэм анэс джащ фэдэ аук-цион ятІонэрэу зэхашэщт ыкІи мы илээсыр имыкІызэ Іофыр ыкІэм нагъэсын гухэлъ яІ.





# ЛЪЭПКЪ КУЛЬТУРЭМ ЫКІУАЧІЭ ЗЭХАРАГЪЭШІАГЪ



Адыгэ Республикэм культурэмкІэ итхьамафэ гъэтхатэм и 22 — 26-рэ мафэхэм Успенскэ районимрэ (Краснодар край) къалэу Ермэлхьаблэрэ ащыкІуагъ. Адыгэ къуаджэхэм, къалэу Ермэлхьаблэ, къуытыр зэфэшхьафхэм адыгэ пщынэм ымакъэ ащыжынычгъ, адыгэ къащхьохэр къащашыгъэх, Мыекъуапэ дэт адыгэ ыкІи урыс театрэхэм яартистхэм закышчагъэлэгъуагъ. Тхьамафэм къыкІоу цыфхэр Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей, адыгэ культурэм и Гупчэ якъэгъэлэгъонхэм, ООО-у «Нанэм», Арт-студиеу «Ди эм эй» зыфиорэм къагъэхъазырыгъэ нэпэплъыху адыгэм идунай зыфэдэр лъэныкъо зэфэшхьафхэмкІэ къызылотыкІыхэрэм цыфхэр нэлуасэ афашыгъэх. Джащ фэдэу зэлашлэрэ пщынэу Іазу Лыбызу Аслъан, тиорэдыло ныбжьыкІэхэм ащышхэр фестивалым хэлэжыагъэх. Кошхьаблэ районим, къуаджэу Гъобэкъуае ыкІи Успенскэ районим ит адыгэ къуаджэхэм ащызэхэщэгъэ художественнэ творческэ коллективхэм ижыкІэ къышхьафхэу адыгэхэм ахэлыгъэ шэн-зекІуагъэхэм ащышхэр сценэм къышчагъэлэгъуагъэх. Нэгъэшлэ Аскэрбий ыгъэхъазырыгъэ научнэ-популярнэ фильмэу «Адыгэ Хабзэ» зыфиорэм ашлогъэшлэгъонэу ешлыгъэх.

Адыгэ лъэпкъ культурэм и Мафэхэр къызэрзэгуахыхэрэм фэгъэхыгъэ зэлуқІэм хэлэжыагъэх Успенскэ районим иадминистрацие ипашэу Игорь Акулинин, Краснодар краим культурэмкІэ и Департамент ипашэу Наталья Пугачевар, АР-м культурэмкІэ иминистрэу Чэмышшо Гъазый, Адыгэ Республикэм иофициальнэ лъықлоу Краснодар краим иадминистрацие шылэ Мамыекъо Кимэ, Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм иедепутатэу КІэрмыт Мухьдинэ, Адыгэ Республикэм, Къэбэртэе-Бэлыкъар ыкІи Къэрэщэ-Щэрджэс республикэхэм янароднэ тхакІоу, Успенскэ районим къышхьафхэу Мэщбэшлэ Исхьакъ, Урысыем инароднэ артистэу, композиторэу Нэхэе Ас-

лъан. Залым чІэмыфэжэу къызэрзэгуахыгъэ цыфхэр Краснодар краим ипашэу Александр Ткачевымрэ Адыгэ Республикэм и Президентэу Тхьакушынэ Аслъанрэ фестивалым хэлэжыагъэхэр къафарагъэхыгъэ шлуфэс тхылыгъэхэм нэлуасэ афашыгъэх.

Краснодар краимрэ Адыгэ республикэмрэ зэкъошныгъэ-з-



блэгъэныгъэу азыфагу дэлыр нахь зэрэпытэнэм фэшІ, адыгэ культурэм и Мафэхэр Успенскэ районим зыщыкІохэрэм тырагъафи, культурэм ыльэныкъокІэ бгъуитІум зэдашыгъэгъэ Зэзэгъыныгъэм зэхьокІыныгъэхэр фашыгъэх. ГъэкІэжыгъэ Зэзэгъыныгъэм Краснодар краим культурэмкІэ и Департамент ипашэу Наталья Пугачевармрэ Адыгэ Республикэм культурэмкІэ иминистрэу Чэмышшо Гъазыйрэ кІэтхэгъэх. Ащ Адыгеимрэ Краснодар краимрэ ащыпсэурэ лъэпкъхэр зэгурылохэу ыкІи зедэлэжхэу псэунхэмкІэ, лъэпкъ культурэхэм мэхьанэ ин къатын зэралэкІыштыр шыкІагъэтхы. ТапэкІи зэгъунэгъу субъектитІум япашэхэр къыхагъэлажыагъэх, Тіопсэ, ПсышІопэ

ыкІи Успенскэ районхэм ащыпсэурэ адыгэхэм нахьыбэрэ зэлуагъагъэх ашышхэр, ахэм лъэпкъ культурэхэм ядэхагъэрэ ябаиныгъэрэ алыагъэлэсышт. Джащ фэдэу, художественнэ самодятельностыр зикІэсэ цыфхэр къахагъэлэжыагъэх, къулайныгъэ зыхэлэ цыф къызэрыкІохэм ялэшагъэхэр къащагъэлэгъошхы, фестиваль, къэгъэлэгъон зэфэшхьафхэм ащызэрагъэнэкъо-къушхы.

Сыд фэдэрэ лъэпкъы къыхэкІыгъэ цыфхэр культурэм зэпблагъэ зэришхыхэр ыкІи зэригъэгушхохэрэр Успенскэ районимрэ къалэу Ермэлхьаблэрэ ащы-

хэр зэлухыгъэхэу зэдэафэгъэх.

Адыгеим имызақоу, Москва, нэмыкІ къалэхэм, тильэпкъэгъу-хэр зэхэуытагъэу зыщыпсэухэр къэралыгъохэм ащызэлашлэгъэхэу ыкІи шлу шалэгъуыгъэхэ профессиональнэ коллективы-шхэхэу «Налмэсым», «Ислъамыем», Тэхьутэмыкёе районим щызэхэщэгъэ кІэлэцыкІу къэ-шъокІо купэу «Нэфым» бэрэ Іэгу къафитеуагъэх.

Адыгэ Республикэм культурэмкІэ и Мафэхэр окІофэхэкІэ алыгъуыгъэ псэум аригъэшлыгъэ шІоигъоныгъэхэри цыфхэм аушхьафэгъэхэп. «ХьакІэхэм тагъэгъуагъ, адыгэ лъэпкъым икъашхьохэр, изэхэтыкІэ-шІыкІэхэр зымы ебгъэпшэнхэ умы-лъэкІынэу зэрэдахэхэр тыгу къагъэкІыжыгъ, инэу тагъэгъу-шхуагъ. Ащ фэдэ культурэ лъа-гэ зылэжыгъэ лъэпкъым инеу-шырэ мафи дэхэнэу тэгугъэ, ты-зэрэзэщышым тырэпагъ», — джащ фэдэ гушыгъэхэр къоджэ-дэхэм ащышхэм къытагуагъэх.

Адыгеим культурэмкІэ и Мафэхэр селоу Къанэкъом культурэм и Унэу дэтым щызэфашы-жыгъэх. Ащи Краснодар краимрэ Адыгэ Республикэмрэ яофициальнэ лъыкІохэр хэлэжыагъэх.

Адыгеим культурэмкІэ и Мафэхэр Успенскэ районимрэ къалэу Ермэлхьаблэрэ ащыкІохэ зэхьум къалэу Краснодар къэзэкъ творческэ коллективхэм япашэхэм язэхэсыгъо шырекІокІышхыгъ. Зэлашлэрэ оредыло купэу «Кубанский казачий хор» зыфило-

адыгэхэмрэ къэзэкъхэмрэ къы-зэпачыгъэ уахьтэхэм бэшлагъэу благъэ зэрэзэфашыгъэхэр. Непэ лъэпкъытІури якультурэ къызэ-раІэтыжышхытІум ыкІи зызэрэ-рагъэушхьомбгъужышхытІум пы-лтых. «Адыгеимрэ Краснодар краим щыпсэухэрэмрэ зэшыхэм фэдэу тыпсэун фэе, — къышело тхыгъэм, — Хэгъэгу зэошхом лъэпкъ зэфэшхьафхэр зэкъоу-цохи, ТекІоныгъэр къызышхы-дахыгъэкІэ, джы мамыр шыла-кІэм икъэухъумэн, хэти фэдэу, культурэм иофышІэхэми алэ илэ. Ащ къыхэкІэу «Зэкъошны-гъэм ифестиваль» ышІэу, адыгэ-хэмрэ къэзэкъхэмрэ зэрэзэпб-лагъэхэм ишыхьатэу, илъэс къэс лъэпкъ культурэм иофышІэхэр зэлудгъагъэхэу тІшы зэрэшІоигъор къышхьотІэ. Тызэкъотмэ, нахь тильэшышхытІ».

Джащ фэдэу, Успенскэ райо-ным щыкІогъэ фестивалыр ре-гион фестиваль хьунэу зэрэфар-ер Краснодар краим иадмини-страцие ипашэу А. Ткачевым ишлуфэс тхылы къышхыгъэ-шхыгъ. Адыгэхэм якультурэ и Мафэхэр илъэс къэс Успенскэ райо-ным щырагъэкІокІыныгъэм зэрэ-фэхъазырышхытІур район адми-нистрацие ипашэу И. Акули-нинми къылуагъ.

Бысымхэм фестивалым ща-лэгъуыгъэ псэурэ агу зэрэрихы-гъэм пае ыкІи цыфхэм зызэра-рагъэгъэпсэуагъэхэмкІэ, «тхьа-шъуегъэпсэу» хьакІэхэм къызэ-раралорэр къыхагъэшхыгъ.

АР-м культурэмкІэ иминист-рэу Чэмышшо Гъазый, АР-м иофици-альнэ лъықлоу Крас-нодар краим иадми-нистрацие шылэ Ма-мыекъо Кимэ, зэ-лашлэрэ адыгэ тха-кІоу Мэщбэшлэ Ис-хьакъ, АР-м и Къэ-ралыгъо Совет — Хасэм иедепутатэу КІэрымыт Мухьди-нэ, нэмыкІхэми да-хэу къазэралэгъо-кІыгъэхэмкІэ, къа-зэрэфэчэфыгъэ-хэмкІэ зэрэфэрэзэ-хэр къылуагъ.

ТапэкІэ зэлудгъагъэхэр шы-Іэтхы, бгъуитІури ащ фэ-хъазыр.

**ШЪАУКЪО Аслъангуащ.**



кІогъэ фестивалым къыгъэлэгъуагъ. Зы сценэм лъэпкъ зэфэшхьафхэм яорэдхэр къышча-луагъэх, къышхьафхэу, агу-

рэм ипашэу, композитор цІэ-рыл Виктор Захарченкэм шлу-фэс тхылы Адыгеим икІыгъэхэм къафаригъэхыгъ. Ащ къышело







**АДЫГЭ ХЭГЪЭГУМ** итамыгъэ шъхьалэм ащыцъу быракъ уцышъоу жьогъо пшыкълугъэ шэбзэщэ зэблэ-дзыгъэхэмрэ зытетым гъогу гъэшлэгъон, гъогу кыхъэ кы-кълугъ. Игъогууанэ тетифэ псезмыблэжъ пчъагъэмэ апсэ атыгъ, яхэгъэгу ишъхьафитыныгъэ ашъхъэ фагъэтлътыгъ. Ары нып лъаплэм (ары адыгэхэр быракъым зэреджэхэр — **А. Къу.**) члэтыгъэхэм апай нэмылэми зыкълэбгъэлэплэн фаер.

Адыгеим шыпсэхэрэм тина-сып кыхыи, Республикэ тызэ-жъум адыгэ быракъыр официал-нэу титамыгъэ хъугъэ. Ащ буж илээс шлуклае тешлэжыгъэми, зыгорэхэм тибыракъ гужъу фашыгъэр жъужырэп, ыгъэрэ-хъатыхэрэп, анэ кыкълэо. Ащ елыгыгъэу мыхъунхэр патхы-хъэх. Гушылэм пае, Интернетым

блэ щыцъ Стлэшъу Дадъу ыльгъу хъурэпти, хабзэр фэшлэу ыукъуи, ыукыгъ. Арышъ, шэ-бзашъэми, шхончыпэми дэгъэзы-ягъэхэ хъумэ къарыкълэрэп ма-мыр Иоф. Шэбзашъэхэр зэпхы-гъэхэ хъумэ, ащ кыгыгъэлагъо-рэр языкыныгъ.

Адыгэ ныпым ышъо зэрэуцы-



амал згъотыгъэ. А уахътэр адыгэ-хэм яльэпкъ зэхашлэ лъэшэу зы-кызыщилэтыжыгъэ лъэхъаныгъ. Шлэныгъэллэмэ яинститут ашкълэ клэщакло хъугъагъэ. Мэкълулэ Джэбраил ипашъу, ащ сэ сы-ригуадзэу (ученэ секретарь — ары сйлэнатлэ ыцлагъэр — **А. Къу.**) Иоф шытшлэщтыгъэ.

гъэ. Шыгъачъэхэр шылэнхэ зы-хъукълэ, ящэнэрэ быракъэу лубзэ уцышъо зылъыри цагъалэ-щтыгъэ. Сабый кызырэхъугъэр быракъкълэ арагъашлэщтыгъэ: шъэожъые хъумэ — плыжыи (фыжыи зылорэ шлэныгъэлэжъ-хэр шылэх — **А. Къу.**). Пшгъэ-шъэжъые кызыхъукълэ, быракъ кьолэн агъалэщтыгъэ — кьолэ-ным фэдэу дахэ орэхъу алоты. Шыхъаф зилэ унагъом быракъ пилэщтыгъэ, нахыбэрэмкълэ ар фыжыгъэ. Зеклол купым ышъхъагъи быракъ фыжыыр шы-быбатэщтыгъэ.

Адыгэ мамлюкмэ ялхыхъужъ быракъхэри тарихъым кыхэ-нагъэх. Ахэмэ афэд «Пегъымба-рым и Быракъи». К. Маркс кы-зэритхыжырэмкълэ, зы лъэхъан адыгэмэ дзэпашъу ялэгъэ мадыа-ррэу Бандья а быракъым ыпа-шъхъэ тхъэ щилогъагъ. Пегъым-

Тхылъ хьалэмэтыр кызыдэс-хыгъ. Апэрэ нэклубгъо шъып-кэм быракъ уцышъо дахэ ис-лэгъуагъ. Ычлэгъ клэткагъэм тыкъеджэнэу Нихъадрэ сэрйрэ тыфежъагъ, ау тиинджылызы-бзэ пхэкълэ шолъгыи, гушыалэ горэ кьэтштагъ, сьд фэдэми тыкъеджагъ. 1830-рэ илээсым зэкъохъэгъэгъэ адыгэшхэм ябы-ракъэу кычлэжыгъ! Лъэшэу ты-зэрэгъушлорэр зельгъум, Аскэр лугушлукыгъ:

— Ары, ар зэкълэ адыгэмэ ябыракъ. Ыпэкълэ ащ игугъу пшыныр шынгъуагъэ. Джары кызыгъэзэжыгъэм шегъэжъа-гъэу сиунэ гъэбылгыгъэкълэ зы-кълыщысълыгъыгъэр... Непи ащ утегушылэпкълэ шынгъончъэп-штын, арэу шытми шыукыкълэ-упчлэшъ, шъосэгъэлэгъу. Мыр тэ титхъабзэ...

Хъадэгъэллэ Аскэр «кызы-гъэзэжыгъэм шегъэжъагъэу» зело, Америкэм зыклогъэгъэ илээсым, тилъэпкъэгъумэ алу-кли, титарихъ ехыллэгъэ тхы-лэыбэ кызышыратыгъэгъэ уахътэр арын фае зигугъу кы-шлыгъэр. Тэгъушылэ, сэ цыкълу-цыклоу тхъапэм лэ шысэфэ, сы-гу фабэу зыгорэ кышыдэоягъ. «Адыгэ нып дахэм лъэтемы-тэу сурэт тырягъэшлыкыгъэн фае, — зэсэлэжыи сыгукълэ, — ау мыщ фэдэ тхылъ лъаплэ сы-дэушъу кысэтыгу слон». Етлани тхылъыр заретым ащ рашлагъэм ыгу ыгъэцылкълэуэба, зэдэгъы-гъэр Иофа, кынмыгъуаекълэ кьа-ихыжыгъагъ. Щэм ыстырэр псым епшъэба, ары зыми тхылъыр римытыжыи ыгу зыкълыхэ-лыгъэр. Тлэклэ сызэридагъ, ау есгуагъ.

Сызэрэгугъагъэу хъугъэ, Ио-гъу сыригъэфагъэп. Аскэрыр сэрйрэ шлэныгъэлэжъэмэ яин-ститут а зы отделым бэрэ тышъы-здэлэжъэжыгъ. «Сэ саужыи кы-кълэмэ оры нарт Иофхэмкълэ сы-зышыгугъыгъэр», — ылоштыгъэ, цыхъэ кысфишылщтыгъэ, сятэ ыныбжыкълэ нахыжыгъэми, шъэфэгъу сишлэу игумэкл-гу-клаехэри кызыдигощэу шытыгъ. Ащ пае сэри гуфэбагъэ хэлъэу сыфышхыжыгъэ. Сьдэу ху-гъэми, а зычэщ мафэм слыгъы-нэу тхылъыр кылысхыгъ.

Сурэтышлэу, искусствоведэу Хьабэхъу Марыет кыддэла-жъэщтыгъэти, ащ тхылъыр ести, пчэдъыжым быракъым тешы-кылгъэ линогравюрэ кыгъэхъа-зырыгъ. Краскэ, тхъапэ зыфэ-площтыхэр а лъэхъаным гъоты-гъоягъэхэп, тхылъ тедзаплэм адыгэу шылажъэхэрэм кыта-тыгъ. Сурэтышлэмэ ямастер-ской апэ члэдгъотэгъэр Тыгъужъ Махъмудэти, ащ дэжъ адыгэ бы-ракъым исурэт 70-рэ фэдиз шы-тетидзагъ. Мазэм кыкълэоцл бы-ракъым тешыкылгъэ сурэтхэм-рэ ащ фэгъэхъыгъэу Э. Спенсер кытхыжыгъэгъэмэ адыгэмэ ахэттлупшыхъагъ: Къэбэрттайи, Инджыджи, хылушъо Шапсыгъи, лэклэб адыгэхэми. Джаушътэу адыгэ ныпым илгъагъо ыгъоты-жыгъ.

**КЪУЕКЪО Асфар.**

Гуманитар ушэтынхэм апыл Адыгэ республикэ институтым инаучнэ Иофы-шлэ шъхьал, филологие шлэныгъэхэмкълэ кандидат, Адыгэ республикэ общест-веннэ движениеу «Сам-гъурым» итхъамат.

(Джыри кыкълэжыкълэошъ).

# Тинамыс, тинэпэлэпль, тишлэжъ

зы сайт кыхъагъ ятлонэрэ Ду-нэе зэошхом илгъэхъан адыгэ бы-ракъыр кьумалымэ алыгъэу хэ-гъэгум кезэожыгъэхэу. Ар зэ-рэпцлы гъушъэр нафэ.

Тарихъым тэрэзэу шымыгъуа-зэ горэ хэукъон ыльэкълышъ, е тызимыкласи фашлэу зыгори ытхым ыльэкълышъ, ар гурылогъо-шлэ. Ау едджгъэ-епшэжыгъэмэ атхыхэрэм узяплыкълэ, гум джэнджэш кьимыхъан ыльэ-кълэрэп — сьда мырэушътэу зы-кълэхъурэр? Фэшлэ Иофа, хъаумэ шымыгъуазэхъа?

Урысымерэ Черкесимерэ зы-зэгоуцагъэхэр илгъэс 450-рэ зэ-рэхъурэм фэгъэхъыгъэу «Адыге-им акультурэ ихъарзынэш» ыцлэу Москва альбом гъэкълэреклэгъэ кышыцдэжыгъ. Зытхыгъэхэри зэхэгъуцуцагъэхэри цакохэп, ау чыплэ бэклэемэ ашыхъукъуа-гъэх. А зэкълэмэ ягугъу тэ непэ кьэтшлышъ, адыгэ быракъым фэгъэхъыгъэм тыкышыцуцун.

Тхылъым иябгъонэрэ нэ-клубгъо итхагъ: «... жьогъо пшыкълулугъэ (быракъым тетымэ — **А. Къу.**) адыгэ лъэпкъ пшыкълулугъэ кьарэкълэ, шэбзэщи-шымэ — адыгэ пшы лэжъуишъ. Шэбзашъхэр гъукълэным итхъэу Лъэпшы рапхыи. Ислэм диным ишъоеллэу шэкълыр уцышъо...» Шыпкъэмкълэ, нарт Лъэпшъ кьелэлэухи афишлыгъагъ щэмы-охъуишъ: пшыр ошъогум ихъа-гъэми, псым хэхагъэми, члэм члэхъагъэми кыгъотыхъу. Ашкълэ шэбзашъхэр нартымэ ягъукълэ зэрэрапхыхэрэр тэрэз, ау тэ тызэрэщыгъуазэмкълэ, быракъым тет шэбзашъэмэ пшы лэжъо Иоф ялэп.

Адыгэллэр заом лумыхъэу ежъ аушътэу зыгорэм клэ зыхъукълэ, шэбзэщишъ нахыбэ исагъын-дакъ илыштыгъэп. Щабзэмэ ашъхъапэ дэгъэзыягъэ хъумэ, кыкълэрэп мамыр. Ар къэуушы-хъатын хъумэ чыжъэу уклон ишыкълэгъэп. Пшы-оркъ заом илгъэхъан пшыхэр зэрыс унэм аужэу кыкълэжыгъагъэр Пшы-татэу Къунчыкълэо Пшымаф. Ащ ишхончыпэ дэгъэзыягъэу ытамэ телыгъ — ащ кыкълэ-щтыгъэр «сыкъаорэп, сышъонэ-кьокъурэп, сышъуишыеп». Ар ашлэти, зи еуагъэп. Ау Тэтэрхъа-

шъомкълэ ислэм диным езыпхы-хэрэр хэукъох. Егъашлэм адыгэ-мэ «огур шхъуантлэу, уцыр кьа-шхъоу» алуагъ. Уцышъом кы-кълэрэп шылэныгъ. Ар адыгэмэ ашлэ зэхъум джыри чыристан дини, ислэм дини шылагъэ-хэп. Тибыракъ а ислэмышъор аукодыеу кырашчаллэрэп, ар гухэлъ горэм епхыгъ. Непэ тикъэралыгъо ислэмымрэ терро-ризмэмрэ зышъысэхъагъэкълэ-рэр уахътэм быракъыри ахэмэ ахэб-гъэхъажыгъэм, нэжъ-гужъ цыфы-мэ фашын зэралгъэкълышъыр дэ-гъу дэдэу зышлэхэрэр ары ар зигукъэкълыхэр. Ахэм шынагъо кыитфахыи зэралгъэкълышъыр тидыгъушпшэ хъушътэп.

Адыгэ ябыныкълэ тилъэпкъ бы-ракъ тэгъэлэплэ, тэгъашло, тыр-гушхо. Ау пыл кьэбарым шы-мыгъуазэр джыри бэшъ, зэтыра-мылотыкълэным пае нахъ игъэкло-тыгъэу ащ тыкытегушылэ. Я XIX-рэ ллэшлэгъум кьэхъугъэгъэ хъугъэ-шлагъэмэ адыгэ быра-кълэрэп япхыгъэу алыгътэ. Тарихъ-лэжъэу Р. Трахюм 1956-рэ илгъэ-сым «Черкесхэр» зыфилорэ тхылъ Мюнхен кышыцдигъэ-кылгъ. «1834-рэ илгъэсым Петер-бург шаштэгъэ Конвенцием, — итхагъ ащ, — агъэнэфэгъэ тра-ктатым истагъа кышцаушыхъа-тыжыгъ. А лъэхъаным тэфэу адыгэхэр «Шъхъафит Зэлукълэ-шхом» иунашъомэ аклэуцох. Хэ-гъэгур 12-у зэтырауыгъэ. Пра-вительствэм Зеушъэ Исмахылэ зипэщэ лыкълэхэр Тыркуем, Францием, Инджылызым егъа-кълэ, ащ даклоу дзэкълэоцлхэм кьэ-зэрэгъуоинхэу, заом фэхъазы-рынхэу кьаджэ. Адыгэмэ язы-кыныгъэ итамыгъагъэр 1830-рэ илгъэсым аштэгъэ быракъ уцы-шъоу Черкесие Зыкълэм ис лъэпкъ шъхъалэхэм япчъагъэ те-фэу жьогъо пшыкълулугъэ шэ-бзэщишъэу зэбладзыи зэхалъ-хъагъэхэмрэ зытетыгъэр ары...»

Илгъэсыбэрэ мы зигугъу кьэ-шлырэ быракъым шыгъозэ хъа-тэ шылагъэп. Ар сэ апэ инсти-тутым сыщеджэсэ слэгъугъа-гъэ, ау сурэтым зи клэткагъа-гъэпти, зыфэдэр сшлагъэп. Я 80-рэ илгъэсхэм яклэушхэм адэжъ зэ етлани сырихыллэ-жыгъэ, ыльапси сфыжыи нэу

Лы лүшхэу лъэпкъ гушшысэ зи-лэхэр кыддэлажъэщтыгъэх.

Тызэхэгъушылэжыи, кьалэм дэс интеллигенцием шышхэу тызы-цыгугъыхэрэм тыкьаджагъ, ахэр шапсыгъэ Иофкълэ тыушэтыгъэмэ ашышъыгъэх. Шъагъэрэ Туапсэрэ илгъэсишъэрэ шъэныкълэрэ аныб-жыи мэхъушъ, дгъэмэфэкълышъ алуи Краснодар краим ипашъ-хэм кызырахыжыгъэм, нэбгырэ заулэ тыхъоу тапэуцужыгъагъ. Шапсыгъэ шъолырыр пачъы-хъадзэм ыштэу зыригъэжъэгъэ 1838-рэ илгъэсыр ары егъэжъа-плэу аубытыгъагъэр. КПСС -м и ЦК и Генеральнэ секретарэу Ми-хаил Горбачевым тызыфэтхэм нэбгырэ 18 типисъмэ кыкълэтка-жыгъагъэр. Ахэр арых тызы-цыгугъыштыгъэхэр.

Адыгэ Хасэр зэхэщэжыгъэ-ным фэгъэхъыгъэ зэлукълэ зэхэт-шагъ. Ащ пылгынэу Комитет агъэнэфэгъ, улэ-сылла зылоу хэкум исыхэр, зилъэпкъ шлэу зы-лэгъухэрэр хэхагъэх. Сэ сы-кълэлагъэми, цыхъэ кысфашли, а куп шлагъом пащэ сыфа-шыгъ. Ыпэкълэ тызышчымыгъуа-зэщтыгъэ Иоф кынклаехэр кы-кьокълыгъэх. Зэкълэмэ ашшэ ху-жыштыгъэр непэрэ мафэм ди-штэнэу лъэпкъ зэфэс зэхэщэ-жъэныр, Адыгэ Хасэр зыпкъ ащ шигъэуцожыгъэныр ары. Ты-зыкълырышлынэ тызгъэгъозн-рэ шылагъэп, лъэпкъ Хэгъашъо-мэ яхэбзэ-бзыпхъэхэм тафэ-нэлэсагъэп. Кызырэлэжъыи-рэмкълэ, аужырэ лъэпкъ Зэфэсэу Черкесиём шызэхашъэгъагъэр я XIX-рэ ллэшлэгъум ия 30 — 40-рэ илгъэсхэр ары зыклогъа-гъэр. Ащ ыуж бэба тешлагъэр!

Тарихъым нахъ зышчымыгъэ-гъуазэу Адыгэ Хасэр зэхэщэ-жыи лъэпкъыштыгъэп, ащ пае лъэпкъ кырыкълуагъэм зэ джы-ри тырышлэжыи фаеу хъугъэ. Зилъэуж тфырэмэ лъэпкъ бы-ракъри ахэтыгъ, ау ыщыпэ кыт-фэгъотыштыгъэп. Адыгэхэм бы-ракъ зэфэшъхъафыбэ зэрла-гъэр тшлэщтыгъэ, лъэпкъ, ла-кълэ пэпчэ ежъ ибыракъ илагъ. Нысэ кьэзышъэрэ шыу купмэ ашъхъагъ шъолыр плыжъ зы-лүбзэгъэ быракъ фыжы шыбы-батэщтыгъэ, лэжъо тамыгъэр ащ загъорэ тырашлыхъэуи хъушъты-гъэ. Джэгъу зилэ унагъоми бы-ракъ фыжы унашъхъэм щы-гъалэщтыгъэ. Джэгур зышъызэ-хашъэрэ мафэм унашъхъэм бы-ракъ плыжыитлэу шыпалэщты-

барым ибыракъ члэту адыгэхэм яшъхъафитыныгъэ зэрэфэбэнэ-щтымкълэ дзэпэщакълэм тхъэрыло зешлым, шытыгъэхэр лъэшэу гу-шлуагъэх. А быракъыр уцышъоу шытыгъ, чатэ, мээныкълэ, жьо-гъо фыжъ ащ тешыхъэгъагъэх. Шапсыгъэхэм ябыракъэу Тби-лиси дэт музейм члэлыгъэр 1926-рэ илгъэсым Адыгеим кы-захыжыгъым мэфишъ джэгъу Афып-сыпэ шыфашыгъагъ.

Ос мыжъужырэп плэлэ кьэ-мысырэ шылэп ало, мээ зытло Шъхъэлэхъо Абу фэдэ нахы-жыхэр тиупчлэжъэгъухэу ты-зыпылгыгъэ лъэпкъ зэлукълэм имафэ кьэсыгъ, тызэрэщыгу-гъэуи хъугъэ, цыфэхэми гуха-хъорэ гушлуагъорэ хагъотагъ. Адыгэ Хасэм изэфэс хэлэжъэнэу кьэкълэогагъ Шам кышышъу-гъэу, Тыркуем шеджагъэу Би-данэкъо Нихъад. лэклэб шылэ адыгэмэ ар дэгъоу ашлэ, лъэп-кълэм ыпашъхъэ лэжыгъэшлэу шызылэллэ. Зэфэс ужым мэфэ заулэ ар садэжъ шылагъ. Тиин-ститут кьэкълэуагъэу Хьэдэгъэ-лэ Аскэр шылуагъэти, хъа-клэмрэ сэрйрэ ыдэжъ тыригъэ-блэгъагъ.

Хьэдэгъаллэхэм ялэнэ шыгъэ тыпэсэу тызэрэгъэгъушылэзэ, уахътэр псынклэу кълэагъ. Гу-шылэклэ бэмэ танэсыгъ, Зэфэсэу шылагъэми тыблэжыгъэп, ху-гъэ-мыхъугъэр шыбзэ нэдым шыкълэдгъэкълэ. Быракъми игу-гуу тшлыгъэ. Бысымыр, зэриха-бзэу, мыгумэклэу, шъырыт рэ-хъатэу адрэ унэм члэкли, тхылъ кычлэхыгъ, кысфишъыгъ. Ар инджылызыбзэкълэ тхыгъагъэ, 1839-рэ илгъэсым Лондон кы-шыцдэжыгъагъ. Эдмонд Спенсе-ррэу «Черкесиём сызэрэклогъа-гъэр» кьэзытхыжыгъэм игугъу ашлэу ыпэкълэ зэхэсхыгъагъэ. Тхылъыжъэу (оригинал), ащ фэдиз зыныбжыгъ тыгъуасэ кьыдагъэкълэжъэм фэдэу дэхагъэ, ау зэдэчыгъагъэ. Уеплымэ, хы-бэи хъугъэу, зэдэжыгъэу зэрэщы-мытыр плыгъуштыгъэ.

— Сьд адэ, Тхъамэтэ маф, мы тхылъ шлагъом кьэхъулагъэр? — сеупчылгъ.

— Абхъазым кыкълэжыи му-зейм директорэу кытфагъэкълэ-жыгъэр кысэлэлэуи, слыхы-гъагъ. Укыфэмыгумэклэ, зэрэ-щыт кьабзэу кыыстыжышъты-луагъэти, сшлэшъ хъугъэ. Ау олыгъэу ришлагъэр — копие те-сэхы ылуи, зэдичыгъэ...

# Светланэ гушлo нэфыр кыыпэтэкъу

**Адыгэкъал.** АсфальткІэ пкІагъэ гулчэ урам шъуамбгъоу ащ кІоцІырыкІырэр. Бгъуитлуми унэ зэтэтхэр ащызэпІутых. Ахэм ышъокІэ зы унэ къахэщы. ИтеплъэкІэ гъэшІэгъонэу ащ зи хэлэп. Урамын пІудзыгъэ хьазыр. ПчъэхьэпІэ закъоу урамымкІэ къэгъэзагъэм мэфэ реным бэ шызэблэкІырэр.

Техэз тэри ащ. Бзылфыгъэ гохъ лъэпэлъагъу апэу кытпэ-кІэфагъэм етІо унэм шыху-шышІэрэр кыбгурызгъэІон цІыф тызэрэфар. Ащ тырещэ коридор кІыхъу бгъуитлумкІэ пчъабэ зыхэлъым. «Мары», — еІошъ джабгъумкІэ пчъэу кышылъагъохэрэм ашыщ Іапэ фешы. Ащ тетхагъэмкІэ кыдгурІо еджапІэм идиректор икабинет тызэрнэсыгъэр.

Пчъэу тызытеуагъэр кылузы-хыгъэ бзылфыгъэм ащ лъыпытгъу гушлосым ынэгъу зэлыштагъ. «Дядя, шъухъэкІэ лъапІ, шъукъеблагъ», — гушыІэу ыжэ кыдэкІырэ пэпчэ бзылфыгъэ щхы мэкъэ гохыр «ишъуашъу», тызэрищгъэ унэу ашыщэу узэ-плъыштыр умышІу зэтэгъэпсы-хьагъ. Башэ темышІэу кызгурІо гушлом зэрихъу анахъ си-ныбджэгъу благъэу Нэхэ Рэмэ-занэу сигъусэм ІапІ кызынэ-кІырэр ащ ышыпхъу Муслымэ-тэу дэгъоу сшІэрэм зэрипхъур, бэшагъэу синэІосэ ЦыкІуныбэ Русланбек зэришыпхъур.

Сэри нэлъасэ сыфхъушъ, бзылфыгъэр зыхэт гушІагъор симыуконым сыфсакызэ, си-упчІэхэмкІэ сызыфэе зэдэгущы-Іэгъум игъоу игъорыгъозэ те-сэщэ. УпчІэм джэуапыр кыкІэ-лъыкІозэ, Іофэу ышІагъэм, шы-Іэныгъэу кызыпчыгъэм сахэщэ.

— Унэ зэтэтгъу мы шъукызы-рыхъагъэм иапэрэ кыт чІэт ис-кусствэхэмкІэ муниципальнэ къэлэ КІэлэцІыкІу еджапІэр, — апэу нэлъасэ тыфешы илъэсыбэ хъугъэу шызылжырэ ІофшІа-пІэм. — Искусствэм илъэны-къо зэфэшъхьафхэм Адыгэкъа-лэ шыпсэурэ КІэлэцІыкІухэм ашыщхэр тиеджапІэ шафэтэ-гъасх.

— Тыкызызыхъу зэхэтшІагъ тыкызыхьафгъэр зыфэдэр, — тлэгъурэр ыкІи зэхэтхырэ зэ-редгъэшІагъохэрэр кызыхъ-шыхэрэ гушыІэхэр пэтэгъохы бзылфыгъэм. — Коридорым тыкызырэкІофэ зипчъэ Іухыгъэ еджэпІэ классхэм музыкэ Іэм-псымэ зэфэшъхьафхэм амэкъэ жынычъу кыарыуІкІу зэхэтхы-гъэм тыкызызыхъагъэр музы-кэм иунэу тигъІауагъэ.

— АщкІэ шъухъуагъэп, — джыри зы гушІо нэфэу ынэгъу зэ-лбызыштыгъэр кытпегъохы. — Осэ тэрэз къешъупсыгъ тиунэ. ТиеджапІэ 1974-рэ илъэсым кышчегъэжыагъ Іоф зишІэрэр. Мы лъэжыаным нэгырэ 333-рэ къекІуалІэ. Ахэр класс зэфэ-шъхьафэу гошгыгъэху КІэлэцІы-кІухэр зыфаехэу кыыхахыгъэхэм атетгъу етэгъаджэх. Адыгэ пщы-нэмрэ аккордеонимрэ кыарагъэ-Іоным зыфэзыгъасэхэрэр нэгы-рэ 68-рэ мэхъух. Пианинэм пы-щагъэхэм япчъагъэ 50-м къехъу. Орэд къэІоным фэщагъэхэри 50-м шъхьадэкІых. Петэумэ ана-хыбэ хъухэрэр адыгэ къашъом ишъэфхэр ззыгъэшІэхэм фая-

хэр арых. Ахэр нэгыри 150-м къехъух. СурэтышІ хъуштхэри тиеджапІэ шытэгъасэх.

— ЧыпІэ зэфэшъхьафхэм ащызэхашэрэ зэнэкъокъухэми, концертхэми ежъугъаджэхэрэр ахэшъогъэлажъэхэба? — бэ зэд-гъашІэ тшІоигъор.

— Бэдэд ащ фэдэхэу тикІалэ-хэм зыкызышъагъэлъагъохэрэр, — гушІосым кыыхэтэкъухэрэ гушыІэхэм адиштгъу бзылфы-гъэм ылъэхуамбэхэр кІеупІан-кІэх. — Ткъош республикэхэм, Краснодар краим, тиреспубликэ ащызэхашэрэ зэнэкъокъубэм тахэлъагъ, хагъэунэфыкІырэ чыпІэхэри къащытфагъэшъоша-гъэх. Адыгэ пщынэм къезыгъа-Іохэрэм язэнэкъокъоу кълэу Налшык шылагъэм тикІэлитІу — Бэжкэкъо ЩамиІэрэ Шэуджэн Абрекрэ хэлъагъэх, шІухъаф-тын лъапІэхэри къаратыгъэх. Ти Адыгэкъалэ мэфэкі зэфэшъхьаф-хэм афэгъэхыгъэ концерт тыхъ-мылажъу шызэхашагъэу къэс-шІэжырэп. Республикэм зэнэ-къокъоу шыкІохэрэми едгъа-джэхэрэм ашыщхэм апэрэ чы-пІэхэр ашаабытыхъу зэп кызы-рэхэкІыгъэр.

— КІэлэгъаджэу шъуиеджа-пІэ шылажырэп тхьапша?

— ПетэумкІи тиеджапІэ Іоф шызышІэрэр нэгырэ 40. Ахэм ашыщ нэгырэ 33-р ары КІэлэ-цІыкІухэр искусствэм фэщагъэ-хэу пІугъэнхэм фэгъэгъэхэр. Ахэм къахэзгъэщы сшІоигъоу апэу зыцІэ къесІоштыр илъэс 36-кІэ узэкІэІэбжэм тиеджапІэ икызыІухын анахъ квин хъзы-лэгъуагъэу, ныбжыкІэ дэдэу ащ апэрэ пащэу илэгъэ Хьахъ-къо Щамсэт ары. Непэ кызынэ-сыгъэм ащ сольфеджио зыфат-Іорэр арегъэхы, опытышхо зиІэ КІэлэгъадж. 1975-рэ илъэсым сэри мыщ сыкылухъагъ. Сауж бэкІэ кымынэу Іоф кыддишІэ хъугъэ НэмытІэкъо Шамсудинэ ыпхъу Розы, непэ ари тикІэлэ-егъэджэ пэрытхэм ясатырэ хэтэу фортепианэм кырагъэІоным кІалэхэр фегъасэх. Джащ фэдэу илъэсыбэ хъугъэу тиеджапІэ шырагъаджэх Бэрэтрэ Марыет, Хьодэ Зинаидэ, нэмыкІэхэми.

— О сыда зэребгъаджэхэрэр?

— Предмет гъэшІэгъон сэ язгъэхырэп. «Адыгэ художе-ственнэ кулътурекІэ» тызэджэрэ темэмкІэ урокхэр афызэхэсэх.

— КІэлэгъэджэ ныбжыкІэ-хэр шъуилэхэба?

— ТиІэх боу. Мыщ шеджа-гъэхэм ашыщхэу искусствэм илъэпкъ зэфэшъхьафхэмкІэ гъэ-сэныгъэ зэрагъэгъоти кытфэ-кІожыгъэхэу тикІалэхэм Іоф адашІэ ЛыІэпэ Аллэ, Тхьагъэ-псэу Заремэ, нэмыкІэхэми.

— Илъэс тхьапшырэ мыщ шежъугъаджэхэра?

— Ар зыфеджэнхэу кыыха-хырэм елтытыгъ. СурэтышІыным зыфэгъасэ зышІоигъохэр илъэ-си 4, пианист хъуштхэр илъэси 7, адыгэ пщынэмрэ аккордео-нымрэ зафэгъазэхэрэр илъэ-си 5 етэгъаджэх. КІэлэцІыкІубэ кыкІэлъэІу зэхъум гитарэм икыгъэІон зылэ кызыгъахэ зы-шІоигъохэм апае зэхэтщгъэ классыр мыгъэ апэрэу къаухыщ. Джы кыыхэзгъэщы сшІоигъу ІофыгъуакІэу тызыфежыагъэр. Бэшагъэу сыкІэхопсыщтыгъ

дышъэ Іудэнэ адыгэ хэдыкІы-кІэм фежэжы-гъэным кыфэд-гъэзэжыным. Ащ фэдгъэсэшт пшъэшъэжые куп зэхэтщэн тлэкІыштыгъ шъхьае, ахэр езыгъэджэнхэ згъотыштыгъэп-ти, ари кызы-дэхъугъ. Бэмы-шІэу къезгъэ-блэгъагъ къуа-джэу Гьобэкъуае щыщ Блэгъожь Заремэ, ар мыгъэ пащэ зыфэс-шыгъэ купыр нэгырэ 35-рэ мэхъу. Ежымы, иІэпІэсэныгъэ хигъахъозэ, регъаджэх.

— Мыщ къекІуалІэхэрэр зэ-кІэ общеобразовательнэ еджа-пІэкІэ тызаджэхэрэм ащеджэхэ-ба, сьдэуштгъу ащ шъухъу-лэра?

— Ащеджэх адэ, — бзылфы-гъэм иджэуап хъазыр. — Смен-итІоу тэри етэгъаджэх. КІэкІэу къэпІоштмэ, зэблэдыгъэ шІы-кІэм тетэу тэпсэу. Пчэдыжым тэ кытфакІорэр шэджэгъоужым еджэхэрэр, етІанэ пчэдыжым еджапІэхэм ащеджэхэрэр шэ-джэгъоужым тиеджапІэ къекІуа-лІэхэрэр арых.

— КІэлэцІыкІухэр искусствэм фэщагъэхэу шъупІунхэмкІэ шъузыфэныкъор зэкІэ шъуІэ-кІэлъа?

— А лъэныкъомкІи тызыфэ-тхьаусыхэн Іоф шыІэп. Къэлэ ад-министрацием ыналэ ренэу кыт-тет. Ащ ипэщгъэ Мамыекъо Ки-ми, джы мэрэу тиІэ Хьатэгъу Налбийи ЯІэпыІэгъу кытІы-мыІэсэу кыыхэкІыгъэп. Зыщед-гъэджэхэр унэхэми, музыкэмкІэ Іэмэ-псымэ зэфэшъхьафэу тищы-кІагъэхэми ташыкІэрэп.

— Мыщ шежъугъэджагъэхэм ашыщхэу искусствэм гъэхъэгъэ гъэньафэгъэхэр шызышІыгъэхэр мэкІэнхэ фаеп. Нэгырэ зауІэмэ ацІэ кепІуагъэмэ дэгъугъэ.

— Тэрэз, макІэп ащ фэдэу ти-Іэр, — джыри нахъ къэхъыгъэу тигушыІэгъу къепчыкы яеджапІэ шытхъу кыфэзыхьыхэрэр. — Апэу ыцІэ къесІошт Лъэцэр Риммэ, сэ езгъэджагъэхэм ар ашыщ. ОрэдыІо цІэрыІу, музыкэ Іэмэ-псымэхэми къарегъаІо, орэдхэри етхы. Джащ фэдэх Лыбзыу Аслъан, Дзыбэ Фати-мэ, Лыхъурэе Заринэ, НатІэкъо Заирэ, КІэныбэ Нэфсэт — мы аужырэ нэгыритІур консерва-ториум шеджэх.

— ШъуикІэлэгъаджэхэмрэ ежъугъаджэхэрэр акІуачІэкІэ концертхэр зэхэшъошэхэба, чы-пІэ зэфэшъхьафхэм ашыкІорэ зэнэкъокъухэм, шъуикъалэ шы-зэхашэрэ мэфэкі зэхэхъэхэм шъуахэлэжъэхэба?

— Къэшъоным фэгъэсэхэрэ КІэлэгъэджэ дэгъухэу тиІэх Хьа-кІэгъогу Саньет, ЗекІогъу Ла-рисэ, Абуэчыр Розэ. Ахэм ра-гъаджэхэрэм зэнэкъокъубэм хагъэунэфыкІырэ чыпІэхэр къа-щафагъэшъошагъэх. Орэд къэІо-ным фэщагъэхэми, адыгэ пщы-нэм, аккордеоным, фортепианэм къызыгъэІонэу зызгъасэхэрэми кълэм шызэхашэхэрэ концерт-хэр къагъэбаих.



Джы нэс къэттыгъэм тыздэ-гушыІэгъэ бзылфыгъэу зыцІэ кышчытымыІагъэм ышъхъэ кыыхыгъэным игъо къэсыгъ. Ар ЦыкІуныбэ Джэхъфарэрэ Мус-лымэтрэ яунагъо кыыхъуагъэу СветланэкІэ зэджагъэхэр, нахъ гъэкІэкІыгъэу Свет зэкІэми зэ-раІорэр ары. Кызышыхъугъэр Краснодар псыубытыпІэм ыцІэ хьадырыхэ мзэхэм хэкІодэгъэ адыгэ къоджабэмэ ашыщ хъугъэ ЯтІонэрэ Едэпсыкъуаер ары. Нэгырэ мин пчъагъэхэм афэдэу ичылэ дахэу зыпишІын шымы-Іагъэр илъэсыбэ хъугъэу Светэ игукъэкІыжхэм нэфыпсэу къа-хъжыуыкыжы кыэс ынэгъушъхъэ нэпысэхэр кыырэчэх, якъоджэ урамхэр, кызызыхъухъэгъэ унэр, гъунгъоу ялагъэхэр ынэ-гу кыкІэузожыых.

— МэкъумэщышІэ унэгъо кы-зырыкІо зэшыпхъуибылэр тшы Русланбекрэ тыкыыхъуагъ, — къелуатэ Светэ. — Тятэ Джэхъ-фарэ бэшагъэ зытимиІэжыр, къын кыттырылъагъозэ тызы-пІугъэр тьянэ Муслымэт. Лъэшэу ар фэягъ гъэсэныгъэу ежыр зы-пІапчъэ хъугъэм тыхэзэгъэным. Тятэ пасэу тыкыбгынагъэми, тыгу кызырэкІыжыын икъун кытфышинагъ. Тятэ къуаджэм ыпсэ хэтІэгъагъ, ащ ылэ кымы-хъан ІофшІэн чылэм шызэшІа-хыштыгъэп, унэшІ шыхъафэу зыхэлэжыагъэр макІэп. Пхъи, гъучІи ылэ зэмыкІу шылагъэп. Имышъамелэшъ, тІупшыгъагъэ. Цыфхэм лъытэныгъэ ин кы-фырыагъ, Джэхъфарэ пае псым нычэпэ хэмытын кыдэкІыны-гъэпщын къуаджэм.

— Пшыпхъухэмрэ пшырэ гу-шыІэ зауІэ къяпІоІагъэмэ дэ-гъугъэ.

— КызырэсІауагъэу, тиунагъо зэшыпхъуибылэр зы шырэ ты-кыыхъуагъ, — еІо Светэ ащ зэ-рэрыгушхорэр игушыІэ кыыхэ-щэу. — Шы закъоу тиІэр Рус-ланбек, тэ АдамкІэ теджэ, ащи апшгъэр гъэсэныгъэ иІ. Зи кыт-хэтэп дэгъоу емыджагъэу. Тшы-пхъу анахыжъэу Сарэ бухгал-терэу илъэсыбэрэ Іоф ышІагъ. Ащ сэ кыкІэлэкІо. Сшыпхъу нахыкІу Аминэт биологие шІэ-ныгъэхэмкІэ доктор, Адыгэ къэ-ралыгъо университетым хэт ме-дицинэ институтым шырегъа-джэх. Адрэ сшыпхъухэми яфэ-шъошэ чыпІэ шыІэныгъэм ша-убытыгъ, чыпІэ зэфэшъхьафхэм ащэпсэх, Іоф ашІэ. Сшыпхъу-хэм ашыщ Нусыет усэхэр етхы. Краснодар псыубытыпІэм ыцІэ хъугъэ адыгэ къуаджэхэм апае ыусыгъэм мыщ фэдэ сатырэхэр хэтых:

Адыгэм кошыныр лъэшэу иджагъу,

ИчІыгу ыбгынэныр шІо-тхьамыкІагъу.

Ижырэ кошыным лъыр шагъэчъагъ,

Джы загъэкошыхэм зи амыІагъ.

Мы усэр зэхэзыхыхэрэм анэпс къэкІо.

Тянэу тызыпІугъэршъы, цІыф мыпшыжъ, Чабэм шылагъ, хьа-джэ хъугъэ, аужырэ илъэсхэм ыгукІи ыпсэкі диным, ыпхъу-хэмрэ ыкърэ къапыхъуагъэ-хэм япІун зарытыгъэу фэшъаф Іоф иІэп. Тянэ фэтымышІапхъэ шыІэп, зэрэфлэкІэу тынаІэ тетэгъэты.

Ежэ Светэрэ ишъхъэгъусэ Мыгу Хьисэрэ кІалэрэ пшъа-шгъэрэ зэдагъотыгъ. Апхъу Саидэ мэкъумэщ институтыр экономи-стэу кыухи, кълэу Краснодар дэт диагностическэ гулчэм шы-лжыагъ, Ахэджагомэ янысэ хъу-гъэ, джы Чехословакием Іоф ше-шІэ. ЯкІэлэ Аслъан юридическэ факультетыр кыухыгъ, Красно-дар и Гулчэ район исудья иІэ-пыІэгъоу Іоф ешІэ.

— Свет, ош фэдэхэу музыкэр, искусствэр якІасэхэу упІугъэхэ уишъашгъэрэ уикІалэрэ?

— Саидэ пщынэми, пианинэ-ми дэгъоу къарегъаІо. Аслъан аккордеоныр «къэгъэгущыІэ», адыгэ къэшъуакІэми лъэшэу фэ-Іаз. А петэум адакІоу тикІалэ су-рэтышІ ІэпІас, иІэшІагъэ вы-ставкэхэм къащагъэлъагъоу кыыхэкІыгъ.

— О музыкэм, искусствэм сьдэуштгъу уахэшагъэ хъугъа?

— Я 8-рэ классыр къэсыухи, Мыекъопэ музыкальнэ учили-щым, етІанэ Адыгэ КІэлэгъэджэ институтым имузыкальнэ фа-культет сачеджагъ, Краснодар кулътурэм иуниверситетэу дэтым наспирантураи къэсыухыгъ. Пэ-нэжыкыуае дэт музыкальнэ еджапІэм илъэсищэ сыридирек-торыгъ. 1975-рэ илъэсым кы-шегъэжыагъэу джы сызипэщэ еджапІэм сыщэлажэ, бэрэ сы-завучыгъ, аужырэ илъэсхым сыдиректор.

— Ащ фэдиз илъэс пчъагъэм уисэнэхъат узэрырылажырэм узэрэхагъэунэфыкІынэу сыда къуауапэсыгъэр?

— Бэ шІуфэс псымэхэу, шытхъу тхылъхэу кысатыгъэ-хэр. Анахъ сызэрэгущхорэр «Адыгэ Республикэм кулътурэм-кІэ изаслуженнэ ІофшІэ» зы-филорэ шытхъуцІэр кызырэфас-усыгъэр ары. ТиеджапІи мы шъульэгъурэ шытхъу тхылъ пчъагъэр кылэжыгъ, — Іапэ афишЫзэ, дэпкъым пылъагъэ-хэр Светэ къэгъэлъагъох.

Къэсэхы сшъхъэ зыкызы-дзэжыгъэ гулшысэмкІэ. Музы-кэр зэрыз унэм узэрихъащт пчъэм ипчъэшъхъаІу тызэрелъэ-бакъоу тызІукІэгъэхэ бзылфы-гытІоу ядиректор зыщыдгъо-тыштымкІэ тызэупчІыгъэхэм ре-дакцием тыкызырэкІырэр за-шІэм къытаІауагъэр сыгу къэкІы-жыгъ: «Светлана Джафаровнар армэ шъузыфаер икабинет чы-жэп, ти Светэ боу цІыф шІагъу, зэхэхэкІо дэгъу, ыцІэм фэд ышъхъэри, гушІо нэфыр кыпэ-тэкъу».

**ЛІЭХЪУСЭЖЪ  
Хьаджэрттбый.**

Сурэтым итыр: **Мыгу Свет-ланэ ригъаджэхэрэм ашыщхэм ахэт.**



## НАРОДНЭ ПИСАТЕЛЭУ ЦУЕКЪО ЮНЫС ИЛЬЭС 70-рэ ЗЭРЭХЪУРЭМ ИПЭГЪОКИ

(Къызыкълъыкlorэр  
мэлылфэгъум и 3-м  
къыдэкIыгъэ номерым ит).

Ныбжыккъу лъэплэ насы-  
пынчъэжъ, о уижэдэкIу бэрэ  
ащ зэхихыгъэу къычIэкIын:  
черкес бгырысхэм яныдэлъф  
шъоф-хъуплэхэм къазэрэра-  
фыгъэхэр зпэзэладжэху, ячы-  
лэхэр зэрэзэрапхъуагъэхэр  
шъундэмэ, зэуи ащымыхъуэху  
цIыф лъэпкъ пчъагъэхэр ахэм  
зэрэзэхуапкIэагъэхэр. Ащ фэ-  
дэхэр ушъэфыгъуаех, синыйб-  
джэгъу гъэшлон, ори дэгъоу ар  
зэхэпшлагъэ. ЕтIани къыослон,  
хъау, угу къээгъэкIыжын,  
къызэрэсшIошIырэмкIэ, джа  
уиныбжыккъу маим и 2-м  
1868-м сшIошI — ошъогу джэ-  
нэт лъапIэр Тхьэм кыырет,  
ахъырнэфсым нэсыгъэу Ольга  
Сергеевнам идунэе ыхъо-  
жыгъ, гугъи, гъэретимылэ-  
жъэу зыпаритхьэу Зиусхъаным  
ыпашъхъэ ихъажыгъ —  
аужыпкъэрэу джа пшыпхъу  
кIасэ дэжъ укъызэбыбым  
ижырэ Темыр Кавказыр дыр-  
къым нэсэу урысмэ къызэра-  
узэугъэм икъэбар Урысыем  
кыпхы къыфэпхыгъагъ, зы-  
горэкIэ пшымыгъушпагъэмэ.  
Ары. Зиусхъаным дзэмэ апа-  
шъхъэ къышIогагъэри зы-  
шыбгъэгъушпагъэп, гушылэ  
цIэрыло лъэшмэ уи Ольгэ  
ащыбгъэгъозагъ: «Джы щегъэ-  
жъагъэу Кавказ заор тарихым  
иунаеу хъужыгъэ. ГумэкIы-  
гъоу джы тапэ илтыр нэмыкI,  
цIыфмэ ящIаклэ дгъэпсыныр,  
чIыгу шъолыгъэрэ ерагъэкIэ  
дгъэмамырыгъэм зедгъэу-  
шъомбгъун фае, ыкIи сэ ащ  
икъукIэ сышэгугъы, а Iофы-  
гъохэр пхырыгъэкIыгъэнхэм-  
кIэ, джырэ нэс шъуишIуагъэ  
къызэрэсжъугъэкIыгъэу, джы-  
ри къысжъугъэкIыгъэнхэм...»  
Еплъ ащ! Псэм шIэжышхо иI.  
Джыри зы пкъыгъо шымы-  
гъушпэгъэнху сышэгугъы: зэо  
къызэрэпхъуагъэп мы зигугъу  
тшIырэр, къызэрыкIо дэда-  
гъэгущэп, ильэс къэс урыс  
дзэкIолI мин 25-рэ хэкIуадэу,  
ый! О си Тхьэ закъу! Псэм  
ишIэжъ лъэш сIуагъэ, а пчъа-  
гъэр ащ шыгъушпэгъэщтэп.  
СэIоба, тэ, дунаим жыи кIэ-  
зыгъэухэрэм, нахыи а ПсэцIы-  
кIум зэхихэр пытэу ыгу реу-  
бытэ. Пытэ дэд, ей! Псэ пыти  
хэлъ, ым, тыдэкIи лыIэсэу.  
А-енасын! Тижьмэ апсэ, дэи-  
ми дэгъуми, джа зытетыгъэхэм  
къышымкIэху ыкIи емы-  
хъуху, къытхэнагъ, ы! Ахэм  
ягъэшIэн жъау зэкIэми тэ  
тызычIэтыр.

ЕтIани, Пушкин, зэрэрыгу-  
шылэхэрэмкIэ, уикIэлэгъуми  
арэу игугъу пшынэу ныбжыи  
уикъэрал джэгъогу дызепхъа-  
гъэп, ым, пыеу урилагъэп.  
КъызэрэсшIэжырэмкIэ, кIо,  
уиныбжыкIэгъум, уфэсакъы-  
пзэ, крепостной правэр усэ-  
хэмкIэ цэуIуплэ пшыгъэ, цэу-  
Iуплэшхоп нахъ, ащ изакъоуи  
сIорэп: «рабство, падшее по  
манию царя» плэзэ, лыгъэшхуи  
къызэхэбгъэфагъ, хрестомати-  
ем хъагъ ыкIи. Аужыпкъэ-  
рашъхэм, ор-орэу уеуцоллэ-  
жъэуи Iаджри къыхэкIыгъ: «Без  
грамматической ошибки я рус-  
ской речи не люблю...» Джа-  
ры хъухэрэр. Шъыпкъэ дэ-  
дэмкIэ мыщ къыкIырэр зэ-  
шъхъэзэшхо дэхэ тхэным упэ-  
уцужьэу ары, симуслем цIэры-  
Iожъ, зэшъхъэзэшхо шылэкIэ

псынклэми ары!..

Арыба, си Тхьэ лъапI, хэта,  
зышъхъэ уасэ фэзышIыжъэу,  
тхэрэ цIыфэу, мы одыджыммэ  
джы жъгъау къызымыгъаIорэр,  
ей-ей! АхэмкIэ пкъыгъэ джы  
къызхэзымыгъафэрэр?! Егъа-  
шIэми джары сэри синэры-  
гъыжыыр. Адэ! Джыри зы  
къэсIошт, зэкIэри шыгъуаз  
сшIошIы ащ, сыда плэмэ, тамэ  
агот плонэу, непи а гушылэхэр  
лъягъэу мэбыбых: «Ащэрэп тхэ-  
ным ифаблэ, ау Iэпэрытхыр  
пщэмэ хъушт». Ый! Ари орэ-  
къошъуапэ. Ау къыослон, Си-  
нэф, Iээзгъуи илэжъэп, джырэ  
тилэхъан мы ти Урысые а

Мары гъэу кIуагъэм Тамань  
хыгъэхъунэ ныкъом сэлам  
тхылъ кыптыкIыгъагъ, пшы-  
рэ пшыпхъурэ лъэлүшхо къа-  
фэпшIыгъ: «...си «Руслан» сы-  
дэу хъура? Ащэрэба, ащэфрэ-  
ба? Цензурэм, хъаумэ, къа-  
фидагъэба? СэжъугъашIэ... Е  
Олениным ышъэфыгъэмэ, ахъ-  
щэр тыдэ шыла?..»

Мыщ ыпэкIи, сыхэмыукъо-  
мэ, илэсэтигуа-ща тешIэжы-  
гъэр, Лев, пшынахыкIэ, мы-  
рзуштгъу фэптыгъ: «Керч ты-  
кыкIи Кефэ тыкэкIуагъ, Бро-  
невскэр бысым тшIыгъэ, къу-  
лыкъоу зыпылтыр гупцIэнагъэ  
хэлъэу зэрэзэрихъэрэм пае

Сиурыс благъи, зимафэ мэф-  
шъэ хъуным, адэдэр къызрэ-  
хъулагъэр къызысфелуатэм,  
зыпаритхъыгъэп. Ары, иапэ-  
рэ «сабий» романымкIэ пэкIэ-  
кIыгъэр зэрэпсаоу непи ылу-  
шъхъэ зэрэтелъ! ГукIэгъу зы-  
хэлъэу зиусхъан лъапI, ащ фэдэ  
нэгъэуплэлэгъу нэфхэм лъэ-  
плагъэу тэрыкIэ ахэлтыр зыфэ-  
дэр сэ о озгъэшIэжыныу сы-  
фежъэнэл!

Мыдрэ си «ГъучIы Ты-  
гъужъ» адэ?.. Тигъэутэбжъа-  
гъэм фэд, сиблэгъэ зэдзэкла-  
кIомрэ сэрырэ тшыгъушпэн  
тлэжкIырэр, хъау, ифэмэ-бжы-  
мэ IэшIу сыхэт. Ым, сыгу

адэлъ плонэу! О, си Тхь, мы  
лIэшIэгъухэр тIолъфэныкъом  
фэдэу зэрэзэхышхырэ. Зэрэ-  
зэфэдэкъабзэхэр, ым?!

Джары гум имыкIыжырэ  
синыбджэгъу, сэри сикъэбар  
зыкIысфэмыухырэ. Пролетар  
усакIом ош нэуж зэритхыгъэу  
«тIолъфэныкъо-зэхху» шэу  
рагъэкIырэм, тхьэм ихъакIэх,  
ихъашырых. Ыт Iори шымэ  
яу... Шыгъу пуд закъоп джы  
бдэсхыгъэр, гушылэм илэ-  
жъэкIо атэжъ, слъы ушыщ  
хъугъэ, сэш нэмыкIэхэми ары,  
ишIыкIыжыпагъэри пшъхъэ-  
рэ уиунагорэ ябюджет. Ары,  
ары, бюджетыр ары шъыпкъ.

Е-о-ой, экономикэм лъэшэу  
ар ыумэхъыпагъэшъ зэу! Иусэ  
сатырми джэрджэрэу къанэ-  
цIыгъ, хъау, къакIэхъагъ. Хъа-  
забым иджэрпэджэжъ чыжъэу,  
шылэкIэ зэжъум. Социальнэ-  
экономикэ гупшысэхэм яфэмэ-  
бжымыэхэми закъыраушэтыгъ  
джы, тэри ары ало, тэри уналэ-  
уикъамзыипэ тфэбгъэлэжъэнэу  
тыфай. Шъуфаемэ, ащ пае  
пшукъыгъэнэна! Усэхэр мэ-  
хъэчэраох. ШIэныгъэлэжъ-эко-  
номистхэми кIэшыгъошхор  
даштагъ, мардж, усзэхалхъэ  
цIэрылом илэшIэгъаклэхэр агуи  
къеджыкIых. Ари ары. Урыс  
экономикэм ялыгъэ гурышэ-  
гупшысэу хэлъхэр джауштэу  
къыхашыпкIых сымдми, къо-  
хъапIэм икласикхэм ежъхэр  
зэратекIхэрэр къэгъэшъып-  
къэгъэным фэшI. «Бранил Го-  
мера, Феокрита; Зато читал  
Адама Смита. И был глубокий  
эконом...» — школым сычIэс  
зэхъум, ишыкIагъэми-имышы-  
кIагъэми, къызтесепчъэныр  
сэри сикIэсагъ, роман-усэм  
сызэреджагъэр зэкIэми язгъа-  
шIэ сшIоигъуагъ! Джары.  
Хъарджхэр. Чыфэхэр. Адрэ  
чIыфэ тхылъшIыгъэхэр... Еу  
Iоу къызэкIэлъэкIох... Зэма-  
ныжыым сыпкъырыхэ сшIои-  
гъокIэ сылэбэ-лъабэмэ сылтэ-  
паозэ сэкIо, сыгу къэзылэтын  
фэдэ сапэкIи къыкIырэр, гуао  
хъун шъхъу, сызэлъпаорэр тэ  
тилэшIэгъурэ хъазабышхо зы-  
телъыгъэмрэ язэхъырыныгъэ  
чIыпIэ иутыгъэхэр ары, сыд  
фэшIэн. Зэхъыр къабзэх!  
ЗэтIуазэх! Зэманыхъ чыжъэм  
ишIункI зыгу кIодыпэгъэ ма-  
къэр къыхэлукIэу къысшIошIы:  
«КъамзыипэкIэ сышылэнэу  
амал сIэлп!..»

Ый, мыщ къыпэджэжъэрэ  
шыблэ мэкъэ дэд, нахъ гугъэ-  
узыжъэу, къыздилукIыгъэр нахъ  
чIылтэ чыжъ: «Ахъщ! Ахъщ!..»  
КъызэраIорэмкIэ, аджалыр  
зипчъэшъхъау къытеуцогъэ  
француз лэжъэкIошхом, цIэ-  
рылом, иаужырэ гу жьыдэкIы-  
гъох, ым? Ащи африкэлъ ылъ  
хэлъ, Александр зышIэ Дюма  
ары. «А Си Пушкин», о джа  
Къушъхъэ КъопцIэжъмэ аджъ  
укъызэкIом ыуж, ильэс тIо-  
кIитIу шышIэжыгъэу ащи та-  
лэныкъо зыкыыргъэхъы-  
гъагъ, ыгукIэ фэщылагъэп. Боу  
тхылъ хьалэмэт шIуши къыти-  
тхыллагъ: «Кавказ» ылуи,  
шъхъэ дахи фишIыгъ, аферэм!

Бгырысхэм тызылIэужыгъо  
цIыфхэр лIым дэгъоу зэригъэ-  
шIагъэкIэ Тхьэм сырегъэнэгъуе,  
о пшъхъадэкIыгъэу, Ермолов  
урыс инэралри ары. ИлIыгъэ  
къызэрэпытхыхъэрэмкIэ къэ-  
шIэ. Гум джэнджэш къыфи-  
хъэрэп.

(Джыри къыкIэлъыкIошт).

# КЪАДЫРБЭЧ ИБЭЩШЫГЪ

Тарихъ романым щыщ пычыгъохэр

Ипэрытхри шыпшэн зэрэмы-  
лэкIыжыштри! Куохъау-  
шху! УмышIэжыныу нэмыкI  
шъыпкъ джырэ тилэхъан, Си-  
гупс. Урысмэ зэралоу, батыр-  
хэр тэрхэп, Iахынчъэ дэдэу  
тэры къэнагъэр! Нэджагъо  
къыттефагъэкIэ усэгъэгугъэ!  
Арзуштэу сэ сэлэ шъхъае, о  
къысфэмыдэнкIи енэгугъэ,  
арэп ар зэрэщытыр, батыры-  
гъор сыдигъокIи тэ къыдна-  
гъэсыгъэп плонкIи тIуи уелэ-  
щтэп. Ый, шъыу! Ащи, узаф,  
демыгъэштэнэу шытэп. Сшы-  
гъушпэжыыхэрэп пшынахыкIэ  
бэмышIэу зэрэфэпхыштыгъэр:  
«Тятэ гурыгъау, сыолгъэу, ахъ-  
щэ къысымытымэ сышылэн  
зэрэсымылэкIыштыр. Джырэ  
тицензурэ илэхъан перомкIэ  
къэбгъахъэрэм урышылэн  
плэкIыштытэп...» Августэу мы  
блэкIыгъэр арыгъэ... Декабрэм  
ппсэ ухэлэжъэ Вяземскэм  
ыпшгъэпашъо пIыгъэу бгъэ-  
кIээзыштыгъэ: «Елбэтэу сы-  
кыхъут, шытхъухъэ паеп, Ма-  
монным ихъатыркIэ...» Ары,  
Мамони, байныгъэм и Тхьэ,  
ижырэ урыммэ ятхыи, боу  
зыгъэгусалэх. Гурымыкыжъ,  
синыбджэгъу гъэшлон. Мамо-  
нэу зыфаслорэр тэ ти Шьозэ-  
рештыгъэ фэд, шIушIэ-тын-  
чыгъэр сыдигъокIи итыных.  
Ары зэралорэр. Сэ шъхъэ къе-  
уагъэр нэфэшъхъаф, ыхъм,  
згъэшIэгъуагъэр. Сыд шъуIуа,  
сыд байныгъа? Тызхэсмэ зэ-  
раIоу, имыгъэтIэтIыкIыгъэми  
тшхын тIэкIу дгъотэу тышы-  
Iэгъагъот, тпсэ пыт къодыуе,  
ыи. Пчъэблэчыжыыр къыт-  
фэклонэгъэнэуи?! Ауми, на-  
хыжъэу бэрэIумаф, тIонэу  
сыда тэ къыттефэрэр, джары  
тэ нэтIэрыло тфэхъугъэ, насы-  
пэу зыфэтшIыжыгъэр сIоми  
сыхэуэкIонэп, творчествэ шъо-  
фышхор зылIэужыгъор, Хъара-  
мыIуашъхъэ; а губгъо-бгъодж  
ямышIыкIэ шIэгъошхом фэдэ  
зыпаритэркIэ шылэп, егъэзы-  
гъэ-нэкIэкъэжъэу гъэшIэным  
ар зпэтэулышъоуи, тилэагъэ  
лэбгъэу къыридзышъуштэп  
зыми. Уицыхъэ ащ тегъэлъ.

лгытэныгъэшхо фашIы, нахъ  
тхъамыкIи слъэгъугъэп. Судым  
джы иIоф ыIыгъми, ижърэ  
Вергилие урым лыжъым  
ихъашырэу чыгъ хэтэ тегъэ-  
псыхъагъэ хы Iушъом къыше-  
гъэкIы, къалэм пэчыжъэ шIа-  
гъоп... Мыщ тикIи Таврид ишэ-  
джэгъо нэпкъхэм тягъукIуи,  
хым тытетэу, Раевскэм иуна-  
гъо зыдэс Юрзуф тыкIуагъэ.  
Къухъэм сисэу а чэщ дэдэм  
«Элегие» усэр стхыгъэ, ар  
къыпфясэгъэхыи, Греч IэкIэб-  
гъэхъанэу сыолгъэу. СэрыкIэ  
нэкIы-псыкIышхо Молдавиюм  
джы сизэкIопшIыруанэу сис...  
усэу къысфягъэхъыгъэхэмкIэ  
тхъауегъэпсэу, прозагъэмэ на-  
хыи нахъ тхъауегъэпсэушхо  
къыуасIоштыгъ. Тхьэм пай,  
позэиэми еджэзэ шIы — ны-  
ожэ Iуш цIыкIум, хьалэлы-  
жъым, загъори бзэгухъэхэм  
узшызэрадэжырэ такыкI-  
хэм, гъэзэгхэм, шылаклэм игу-  
зэжъогъушIэхэм защыбдзые  
пшIоигъэ хъумэ, пшысэ къэлэ-  
тэнымкIэ, зыгорэхэм уяIойжъи  
унэгъу жыи кIэбгъэу пшIоигъомэ  
ащ ыдэжыи уихъэми фэIуагъэ  
щылэп; ау шIульгъуныгъэшхо  
фэпшIыныр акылыгъэ зыхэ-  
мылэ зекIуакI...»

«А Си Пушкин, А Си Пуш-  
кин! Тэ мы дгъэутэмамэрэ  
«кIэлэцIыкIумэ» къакIэлорэ  
бюджетым сыд гуши имэхъан,  
хъау, сыд пкIэ иI! Насыпэу  
тынэтIэгъу итхагъэм тигъэде-  
лагъ. Ары, къыкIырэ шымы-  
Iэми тишъыпкъэу тыхэлор-  
жъорыхъэ. Сыдэу пшыи. Арэу  
щытми а «тильфыгъэхэр» етIа-  
ни къызэрэоттынхэ шылэп, гу-  
гъуехъ хъазабышхокIэ зынэхэр  
къэпкIыхэрэр, ей! Шъэф хэлэп,  
джы къызнэсыгъэми марышъ  
сиапэрэ «сабий», «Хымэ лыу-  
зым» ынаплэ къызшызэтыри-  
хыгъэ пчэдыжъым, сыгу къы-  
зэхышIыхыи, сынэпс зэпымыоу  
къызэрэчъэбзэхыгъагъэр, сшы-  
гъушпэжыыхэрэп. Ахъ, ар гу-  
шIом инэпс шъоупсэу зэрэщы-  
тыгъэр! Ар къызэхъулагъэр сэ  
сизакъу сшIошIыгъ шъхъае,  
сышэхъугъэу къычIэкIыгъ.

къыщекIокIы... ым, тиуна-  
шъхъэ апсыжъ ныкъоу телъым  
ихъашырэ...

Джыри сызшыгушхукIырэм  
ушызгъэгъозэн, Пушкин, пшы-  
пхы, Ольга Сергеевнам, фэдэу  
тихъакIэщыжъ бэрэ сэри укъе-  
сэгъэблагъэ; зытеслэхъаштри  
сшIэрэп, гушылэрые сфемы-  
гъэубытыжъэу зыгорэм сы-  
къегъэутхъо, сыгу сшIурехы-  
жъэ; тижьмэ хъакIэм дызэра-  
хъэщтыгъэ шэн-хэбзэ-Iэдэб  
пстэури сигъэукъоу — сэр-сэ-  
рэу зыдэсшIэжъ пэтэ — Iор-  
жъор-гушылалэу сыкъешIы;  
гъэшIэгъонба ари, гу лымы-  
тахэу гушылэ ужэ къыдэзгъэ-  
кIырэр, ары сэлэ, ужэ къызтэ-  
пхынэу игъо уизгъафэрэп.  
Адыгэм ащ фэдэ ышIэрэп,  
бысым тэрэзым, шъхъае, сэ  
сыгу жыи дэсэгъэкIы! Тицу-  
гъожыи мэбыу. Сыдигъуи а зыр  
ары сфэмыухыжырэ. А зыр.  
О уигъо къамзыыр арэпышъ  
щылыч пероумкIи къэбгъа-  
хъэрэмкIэ ушылэн зэрэмы-  
лэкIыштыр, анахъэу етIани  
мы урысые демократ нэпцIмэ  
ялэхъан. УяплъынкIэ демо-  
кратхэр ыпэрэ партэкратхэр  
арыхэм фэд, зи мыхъужыи,  
ахэм кърар горэ ялагъ, адыгэ-  
мэ зэралоу, оимыкъо мэфашъэ,  
чIыимыкъо мэшъашъэ, мээ хэс  
шыякIо, ым, тамыгъэтхъэгъа-  
пэми лIэгъу чIыпIэ зыкIи ты-  
радзагъэп. Тэры, тхэкIо скъош-  
хэр ары, зыфаслорэхэр. ЗэкIэ-  
ри арэп. Нахыбэр. Ясэдакыи  
загъорэ къытлылэсэу. Мод-  
рэхэр, къыкIокIыгъэхэр, нэкI  
зылыгъыгъэм ычIыпIэ итых.  
Ежъхэри!.. Хэкужъ тырашIы-  
кIыгъ...

Е-о-ой-и е-о-ой, ор си...

ХъакIэ-къуакIэмэ усшIуа-  
шын, сэ си ...

Тэри сэдэкъэхэдзэу такы-  
кIэкIэзыгъ. Шьозэбэн хьал-ба-  
лыкъ гъунэ зимыIэжъ, хъау,  
пфэмыубытыжыи, хъау, мы-  
шIапхъэ шъхъу кIым-сымэу  
амыгъахъэу, хъау шъыу, тесы-  
шылэклахъэу, ей. НэмыкIэу къы-  
зэрэпIоштри сшIэрэп. А-ена-  
сын! Гу пчъагъи абгъэгумэ





## «НАЛМЭСЫР» США-м КЮЩ



Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Академическэ къэшъокло ансамблэу «Налмэсыр» мы мазэм иаужырэ мафэхэм США-м клонэу зегъэхъазыры. Джырэ уахътэ концертным хагъэхъащт къашъохэм артистхэм Иоф

адашлэ. Тилъэпкъэгъухэр зыщыпсэ-ухэрэ шъолъырхэм «Налмэсыр» ащылэщт, зэкъошныгъэм ипчыхъэзэхъэхэр ащызэхихъщтых.

Сурэтым итыр: «Налмэсыр» къэшъо.

Теклоныгъэм ия 65-рэ илъэс  
ипэгъокл

## «ШПАРГАЛКЭМ» ОРЭД КЪАФИЮЩТ

Хэгъэгъу ззошхом Теклоныгъэр къызыщыдахыгъэр илъэс 65-рэ зэрэхурэм ипэгъоклэу концертхэр шоу-купэу «Шпаргалкэм» зэхещэх. Мэлыльфэгъу мазэм и 7-м апэрэ зэхэхэр Улапэ щыклощт. Лыхъужьныгъэм, зэкъошныгъэм, мамырныгъэм игъэпытэн афэгъэхьыгъэ зэлуклэгъухэм ветеранхэр, дзэм къулыкьур щызыхыгъэхэр, клэлэеджаклохэр ахэлэжъщтых.

«Шпаргалкэм» идиректорэу Валерий Васкавцовым

тызэрэщигъэгъозагъэу, Адыгеим икьалэхэмрэ ирайонхэмрэ ащызэхъащт зэхэхэм Хэгъэгъу ззошхом иветеранхэр къарагъэблэгъэщтых. Концертхэм патриотическэ птуныгъэм фэгъэхьыгъэ орэдхэр адыгабзэкли, урысыбзэкли къащалоштых, къашъохэр къащэгъэлэгъоштых.

Къалэхэмрэ районхэмрэ ядминистрациехэм япашэхэри пчыхъэзэхъэхэм язэхэщэн пылъыштых. Концертхэр жьоныгъуаклэм и 9-м нэс Адыгэ Республикэм щыклоштых.

Футбол. УФ-м  
истудентхэм  
язэнэкьокьу

## ТЕХНОЛОГХЭР ГЪЭШІЭГЪОНЭУ ЕШІЭХ

Телефонклэ къатыгъ. Урысые Федерацием иапшъэрэ еджаплэхэм футболымклэ язэнэкьокьухэм Адыгэ Республикэм истудентхэр ахэлажъэх. Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым икомандэу Мэщфэшлэу Руслъан зипашэм Ростов хэкум щыклорэ зэлуклэгъумэ гъэхъагъэхэр ащешых.

Урысыем и Къыблэ шъолъыр-рэ Темыр Кавказымрэ якомандэхэр арых Ростов хэкум щызэлуклагъэхэр. АР-м ичемпионэу Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым икомандэ Краснодар краим ифутболистмэ задешлэм, пчъагъэр 4:4-у зэлуклэгъур аухыгъ. Тифутболистхэу Хьунэ Муратрэ Мэзылэ Арсенрэ тлорытло къэлапчъэм Ігуаор дадзагъ.

Адыгеир Ингушетием ифутболистмэ 2:1-у атеклуагъ. Лэхъусэжъ Руслъанэ Ингушетием икомандэ икьэлапчъэ тлогъогъо Ігуаор дидзагъ. Дагъыстан ифутболистхэр 1:0-у АР-м икомандэ къытеклуагъэх. Тифутболистхэр тыгъуасэ Астрахань хэкум икомандэ Іуклагъэх.

АР-м футболымклэ ифедерацие итхьаматэ игуадзэу Николай Походенкэм къызэрэтилуагъэу, тистудентхэм яешлаклэ зэхэщакломэ ашлогъэшлэгъон.

Нэклубгъом итхэр  
зыгъэхъазырыгъэр  
ЕМТИЛЪ Нурбий.

## Анатолий Абрамовым и Кубок «ПРИСТАВХЭМ» АПЭРЭУ АХЬЫГЪ

«Приставхэр» — «Регионгаз» — 3:2.

Анатолий Абрамовым ыцлэклэ агъэнэфэгъэ Кубокым икьыдэхын фэгъэхьыгъэ ешлэгъухэр стадионэу «Юностым» щыклугагъэх. Финалым «Приставхэмр» «Регионгазымр» щызэлуклагъэх.

Кубокыр зыхыштыр язэрэмыгъашлэу футболистхэр зэнэкьокьугъэх. «Приставхэм» яфутболистэу Пэунэжъ Азэмаут ухьумаклохэр къызэринэклыхи, лъэшэу ззогъэ Ігуаор «Регионгазым» икьэлапчъэ дэфагъ. «Приставхэм» пчъагъэу 1:0-м хагъэхъонэу амалышлэхэр ялагъэх. Хьабэхуе Рустам, Даур Артур, нэмыклэхми «Регионгазым» икьэлэпчъэлуты, иухьумаклохэри бэрэ агъэгумэкых.

Ошлэ-дэмышлэу «Регионгазыр» ыпклэ илгы, Куфэнэ Рэмэзан лъэшэу ззогъэ Ігуаор «Приставхэм» якьэлапчъэ дафи, хьагъэм щычэрэгъугъ. Бэ тыримыгъашлэу Даур Артур, ухьумаклор ыгъэплэхъуи, благъэу зэклугъэ къэлапчъэм Ігуаор дидзагъ. «Приставхэм» теклоныгъэр къыдахыгъэу зэнэкьокьум еплыхэрэми къащыхъуштыгъ. «Регионгазыр» пчъагъэм емызгъэу ыпклэ лъэклуатэ. Ешлэгъу уахътэр аухынклэ секунд зауэ къэнагъэу Бэрэчэт Мэдинэ къэлапчъэм дэуагъ. Ухьумаклохэр ыпашхъэ щытыгъэхэми, Ігуаор хьагъэм ифагъ.

Пчъагъэр 2:2-у зэрэхъугъэм фэшл командэхэм такыкь 20 аратыгъ. Кубокыр зыхыштыр нахъ къэшлэгъуае хьугъэ. «Регионгазым» ифутболистэу Хьапэпх Арсен къэлапчъэм Ігуаор дидзэнэу анахъ маклэмэ гъогогъуитло амалышлэхэр илагъэх. Р. Куфанэри къэлапчъэм лъэшэу дэуагъ. «Приставхэм» якьэлэпчъэлутэу Нэхэе Даутэ цыхъэшлэгъоу ешлэ. Зэклэ футболистмэ гуетыныгъэ ин ахэлъыш, стадионым футбол дахэ тыщеп-



лы. Уахътэу афыхагъэхъуагъэр зыщаухыным Даур Артур «Регионгазым» икьэлапчъэ Ігуаор дидзагъ. «Приставхэм» опыти зилэ футболист маклэп ахэтыгъэр. Кьэлэпчъэлутэу Нэхэе Даутэ, ухьумаклохэу Хьокло Кьэплъанрэ Штымэ Руслъанрэ, Хьэцлэцлэ Мурат, Джыгунэ Арсен, Дачъэ Руслъан, нэмыклэхэри дэгъоу ешлагъэх.

Мыекъуапэ иадминистрацие ипашэу Михаил Черниченкэр, къалэм иадминистрацие испорткомитет итхьаматэу Сергей Двойниковыр Кубокым фэбэнэгъэ командэхэм къафэгъушлуагъэх. Анатолий Абрамовыр Адыгеим ифутболист цлэрылоу зэрэщытыгъэр къалотагъ.

Ти Президентэу Тхьаклушынэ Аслъан, Парламентымрэ Правительствэмрэ спорт псэуалэхэр нахыбэу тилэнхэм пылъых. Стадионьклэу «Юностыр» къызэлухыгъ, республикэ стадион шъхьалэр ашлынэу фежъагъэх. Михаил Черниченкэм зэхьоклыныгъэшлэхэу республикэм щыклорэмэ осэ ин аритыгъ. Республикэм истадионьклэ загъэпсыклэ, мыекъопэ «Зэкъошныгъэр» Уры-

сыем изэнэкьокьухэу апэрэ купым щыклорэмэ ахэлэжъэным фэбэнэщт.

Командэхэм анахъ дэгъоу ащешлэгъэхэ футболистхэу Даур Артуррэ Бэрэчэт Мэдинэре хэушъхьафкылыгъэ шлухьафтынхэр афашыгъэх. Командэу «Приставхэм» Анатолий Абрамовым и Кубок, шлухьафтынэу сомэ мин 10, нэмыклэхэри ратыжыгъэх.

## Щытхьуцлэр къыдзыхыгъэхэр

«Приставхэм» якомандэ ешлагъэхэр: кьэлэпчъэлуты Нэхэе Даут; ешлаклохэр Хьокло Кьэплъан, Тхьаркъохьо Азэмаут, Даур Артур, Хьэцлэцлэ Мурат, Дачъэ Руслъан, Хьэлэщтэ Рэмэзан, Штымэ Руслъан, Джыгунэ Арсен, Пэунэжъ Азэмаут, Хьуажъ Руслъан, Хьэпэе Мурат, Хьабэхуе Рустам, Кьонэ Амир, Удыклэко Хьазрэт. Тренерхэр Еутых Руслъанрэ Хьэцлэцлэ Муратрэ.

Сурэтым итыр: командэу «Приставым» хэтхэр.